

ВИСВІТЛЕНЯ

ДО ІСТОРІЇ ЛЬВІВСЬКИХ СИНОДІВ

з років 1891 і 1897.

Ми є свідками, що у всіх наших галицьких дієцезіях робяться тепер поважні заходи, щоби в супереч давним постановам і традиціям нашої церкви і народа ввести в клир загальний і обовязковий целібат. Нові реформатори наважують своє діло по часті до постанови львівського провінціонального синоду з р. 1891, котрий в титулі VIII, гл. II, § 13 призволяв вправді духовним кандидатам на заключене подружя, але рівночасно тенденційно вирваними словами св. Павла „не оженивыйся печется о Господнъхъ, како угодити Господеви: а оженивыйся печется о мірстъхъ, како угодити женѣ, раздѣлися“ осудив супружє житя священиків. Сим осудженем полішено на будуче певним кругам отворені двері, щоби діло целібату, яке піднесли на синоді, але не змогли ще доконати, довели в догідній хвилі до повного довершення і поширили єго на весь наш клир.

Наведена постанова була однак прямо противна тій ухвалі, яку духовенство на синоді однодушно приняло. І тому внесли многі отці на львівськім дієцезальнім синоді в р. 1897 при оголошенню синодальних декретів письменний протест проти зміненої постанови, щоби лишити для історії документ, що все наше духовенство зайняло на синоді в сій справі зовсім відмінне становище.

Многі з синодальних членів домагалися зараз по синодах, щоби списати і оголосити історію тої горячої борби, яку звело тоді наше духовенство в обороні свого права. Однак ми здернувались від сего, раз тому, що на синоді зайшли в розгарі деякі прикрі річи, котрі воліли ми промовчати; а відтак мали від тодішніх архієреїв завірення, що змінені постанови синоду не будуть мати значіння і давний порядок остане у нас на дальнє.

Але нині бачимо, що згадана постанова з доганними словами св. письма була якоюсь рукою хитро і пляново висунена, і почала вже дуже скоро, ще за житя многих синодальних отшв, приносити гіркі овочі. Супроти такого стану не можемо довше мовчати і уважаємо нашим обов'язком виявити за себе і за наших покійних синодальних братів прилюдно всю правду і посвідчити, як ціла річ в дійсності малася. А саме: які чужі чинники вдавалися ~~з~~ спливали закулюсово на ділз нашого синоду, — як горячо

ЛЬВІВ, 1924.

НАКЛАДОМ ІВАНА КУДЛАКА.

1

і мужно постоювало там наше духовенство за своїм віковим правом, — а вкінці, що мимо наших найбільших зусиль вийшов з синоду в непонятій нам спосіб такий вислід, якому всі синодальні отці і більшість наших архієреїв були рішучо противні. А се чинимо, щоби не впав колись на тих світлих борців закид від наших наслідників, що вони не берегли як слід своїх старинних прав і що причинились до їх запропашення.

Для зіставлення історії синоду не могли ми користати з святоюрських синодальних актів, бо як сказано нам вже давнійше, мали ті акти десь пропасти. Але за те одержали ми для історії синоду в підготовляючій єго стадії дуже цінне жерело, котре дало нам нерівно повнійше висвітлене від святоюрських актів, в тайній кореспонденції, що велася в роках 1888 до 1891 в справах синоду між польським намісником гр. Казимиром Баденім, австрійськими міністрами гр. Кальнокім і бар. Гавчем, та австрійськими послами при Ватикані гр. Реведтерою і Брандісом. Відписи сеї кореспонденції дісталися в руки наших людей і находяться тепер в українськім архіві. Для зображення же картин самого синоду послужили нам обильні записи власні і других синодальних отців, котрі дуже точно і вірно змалювали події, які там довершилися.

I.

Підготовлення до синоду і польські урядові заходи в римській курії:

Гадка скликаня синоду займала наше духовенство вже від довшого часу. Особливо сильно проявилася вона в 60. роках минувшого віка в так званім „обрядовім“ руху. Наші священики відчували прикро многі невмісні придатки і розбіжності в церковних відправах, що вкралися були в давніх лихоліях, і бажали синоду на те, щоби очистити наш обряд від тих примішок, привернути єму властивий вид і завести однообразність в цілім богослужінню. Крім того бажали усталити певні правила у всім церковній житю, що моглиби причинитись до піднесення нашої церкви. Однак ті бажання оставали довго несповнені.

Аж нараз піднесено ту справу з сторони Риму. В р. 1888 удались були наші галицькі архієреї при нагоді священичого ювілею Папи Льва XIII до Риму і Папа порадив їм, щоби скликали синод для упорядковання своїх церковних справ. Сим ділом занявся ревно митрополит др. Сильвестер Сембратович і став робити негайно потрібні приготовлення.

По нашій думці були тодішні політичні відносини для такого діла дуже некорисні. Коротко перед тим усунено

у час митрополита Йосифа Сембратовича і двох найчільнійших крилошан львівської капітули, віддано реформу Василіян неприязнім нам оо. Єзуїтам, на чолі римської конгрегації *de propaganda fide*, котрій підлягала наша церков, стояв горячий польський націоналіст кардинал гр. Лєдоховський, неприхильний нашему обрядови і народови, віденський двір відносився до нас ворожо, в австрійськім уряді були Поляки всемогучими і їм віддано всю владу в нашім краю; а з другого боку являлася наша соймова і парламентарна презентація тоді дуже слабенька, щоби могла в міродатних сферах заважувати. Але мимо тої не-корисної хвилі приняло наше духовенство вість о синоді з великою радістю. Всі вірили, що з синодальних обрад, на котрі збиралася найкрашій цвіт нашого клиру, вийде богато добра для нашої церкви і народа.

Ми вірили в нашу добру справу і навіть не догадувалися, що на нашу святу і чесну працю підноситься злобна затія, що на ділах синоду заважить тяжко рука могутого противника. Ми не догадувалися і нічогісько не знали, а тимчасом пішла в міродайних кругах сильна інтрига на нашу шкоду. Всю ту справу зілюструє найліпше зміст тайних кореспонденцій, що велися в тім часі в ділах синоду між польським львівським намісником гр. Казимиром Баденім, австрійським міністром заграницьких справ гр. Кальонкім і міністром віроісповідань бар. Гавчем, та австрійськими послами при Ватикані гр. Реведтерою і Брандісом.

Зараз по повороті митрополита з Риму і по уложеню загального пляну для синоду дізнався про все те львівський намісник гр. Казимир Бадені і зложив від днем 26. липня 1888, ч. 363/д міністрови віроісповідань дуже точний звіт, в котрім доносив, що „довідався в довірочний спосіб з компетентного жерела (очевидно від самого митрополита), що при нагоді побуту гр. кат. епископів на священичім ювілею Льва XIII було від Папи порушене питанє, чи в виду того, що є тепер в Галичині три епископи (мінімально потрібні для скликання синоду), не було би вказане в цілі усталеня одностійного поступовання в церковних справах взагалі, а з окрема що до церковної дисципліни, скликати провінціональний синод для гр. кат. Галичини і Буковини“. Дальше звіщав намісник в сім письмі, „що всі три епископи згодилися вже на скликанє синоду і укладають тепер предмети обрад; сі предмети подадуть всім деканатам, щоби обговорили їх з клиром на деканальних конференціях і предложили відтак свої рішення епископам, а епископи віддадуть їх синодальним прокомісіям і по сім спрецизують свої внесення на синоді; по желанню митрополита возьмуть в синоді участь крім трох архієреїв з рішаючим голосом ще члени

і капітули і делегати всіх деканатів з голосом дорадчим, з виключенням світського елементу; синод відбувбися задля недостачі поміщення аж по укінченню нового будинку духовної семінарії, а се станеться аж слідуючої осені". Вкінці обіцяв намісник подавати міністрови дальші вісти про подійнокі стадії синодальних приготувань.

Безперечно був сей план через митрополиту і єпископів добре уложеній. Особливо віддане предметів до обговорення на деканальних обрадах могло принести добрі успіхи. В нашім клірі находились многі ідейні, образовані і чеснічі мужі, котрі могли придумати і уложить богато речей корисних для потреб нашого церковного і суспільного життя. Але противник не спав. Львівський намісник відувався у добродушного митрополита про всі єго наміри, а реферуючи їх міністрови загорянчих справ гр. Кально-кому і міністрови шройсповідань бар. Гавчеви, старався достроювати діла синоду до польських інтересів. Міністри, залежні від польського посольського кола, сповняли єго желаня і поручали австрійському послови при Ватикані, щоби узискував там відповідні уступства. О всіх тих заходах і уступках довідуємося подрібно з довірочних реляцій самогож посла.

І так звернено найперше через того посла увагу папської курії, що плянований на листопад р. 1889 синод може довести до ріжких незгодин і повинен би на пізнійший час відложитись, — а даліше, що деканальні конференції, в яких возьмуть участь також світські елементи, можуть при недалеких загальних виборах (розумій соймових і парламентарних) дати легкий привід до ведення політичних агітацій, не скожих з цілями синоду. Тому бажав львівський намісник, щоби відложенено синод на пізнійший час і не допущено до громадних нарад, побоюючись очевидно, щоби не вели они до більшого обєднання наших духовних і світських кругів. Префект конгрегації кард. Симеоні і секретар Кретоні вказували, що скликане синоду вийшло з правдивої потреби галицької церкви і лежить не лиш в церковнім, але і державнім інтересі; що ходить особливо о ліпше вихованні і здисциплінованні клиру, а відтак о власне виданні літургічних книг, щоби через спроваджуваннє загорянчих друків не втискався російський вплив в клір і народ. А що до деканальних конференцій, то по деяких торгах згодились оба представники конгрегації, щоби ті конференції зовсім залишено, а вмісто них скликувано клір — за порозумінem з львівським намісництвом — на підготовляючі наради під проводом єпископів до єпископських столиць або других більших міст з цілковитим виключенем світського елементу

і під острою забороною всяких політичних агітацій¹⁾). При тім зазначено, що римська курія рішена в сих справах поступати в повнім порозумінню з цісарським урядом, однак берегучись з опортуністичних зглядів дати се чим нибудь пізнати; бо коли би в галицьких Русинах повстало підохрінє, що з польської сторони впливається на уряд, а через него на діла синоду, то моглиби виринуті труднощі, не бажані ні для ц. к. уряду, ні для конгрегації²⁾. (Man ist entschlossen... im vollkommenen Einverständnisse mit der kaiserlichen Regierung vorzugehen, ohne aus Gründen der Opportunität dieses Einverständniss durchblicken zu lassen. Denn würden die Ruthenen Galiziens den Argwohn schöpfen, dass etwa von polnischer Seite ein Einfluss auf die Regierung und durch diese auf die Synode zu üben versucht werde. so könnten Schwierigkeiten auftauchen, deren Vermeidung der k. k. Regierung ebenso wünschenswerth sein müsste wie der Propaganda)³⁾.

Але й такі священичі збори, скликувані в єпископських столицях або в більших містах під проводом самих єпископів і з цілковитим виключенем світських людей, не вдоволили польського намісника. Тому пішли заходи, щоби і ті збори усунути, і довели до того, що римська курія на тій точці уступила, а за сим мусіли й наші єпископи згодитись не скликати ніяких священичих нарад ні в деканатах ні в головних містах своїх дієцезій, а приготовляти весь матеріал для синоду в своїх канцеляріях³⁾. Розуміється, се рішене не було корисне для справи. Бож інакше виглядалиби речі обдумані і обговорені через все духовенство, та приноровлені до живих потреб, а інакше виходили они, коли деканальні відпоручники приїздили на синод не приготовані і одержували там готові схолястичні і на пів мертві формули, зложені в урядових єпископських канцеляріях.

Дальше пішло питане що до проводу на синоді. Митрополит не потягав за проводом нунція або папського делегата, боуважав, що мовою обрад може бути лише руська мова, незрозуміла для чужих достойників, тай учасники синода могли би в присутності папського представника чутись обмежені в свободі слова. Але єму відповіли з пропаганди: що обради зможуть відбуватись в руській мові, бож делегат вестиме провід лиш на публичних засіда-

¹⁾ Письма посла Реведтери з 16. листопада 1888, ч. 49, F, – з 30. листопада 1888, ч. 41, С., – із 5. грудня 1888. ч. 43, А – В.

²⁾ Письмо посла Реведтери до гр. Кальнокого з дня 5. грудня 1888 ч. 43, А – В.

³⁾ Письмо посла Реведтери до гр. Кальнокого з дня 29. січня 1888, ч. 4, С.

нях, на котрих приняті в комісіях рішення будуть без дискусії проголошенні¹). Після того згодилися митрополіт і два єпископи на провід через папського делегата, а виразами тільки желані, щоби висланий пралат був „приятелем руського народу і не противником з'єдиненого обряду“²).

Небавом усмогрено на делегата о. Августина Часку (Ciasca), котрого іменовано тоді титуллярним єпископом і префектом ватиканських архівів. На єго секретаря предкладали польські кардинали, Лєдоховський і Дунаєвський, якогось польського Змартвихвстання; але се предложене узнато в пропаганді невластивим і призначено опісля в сей чин о. Ісидора Дольницького, духовника львівської семінарії, бувшого ученика римської пропаганди³).

Розуміється, австрійський посол війшов зараз з папським делегатом в близші зносини, обговорював з ним пильно наші справи і здавав о тім своєму урядови часті і дуже подрібні звіти. Ще важніший був факт, що в тім часі став префектом конгрегації de propaganda fide польський кардинал гр. Лєдоховський, чоловік для нас вельми неприхильний. Він й занявся дуже горячо нашим синодом і впливав сильно в римських кругах, в віденській нунціатурі, а навіть на нашого митрополита, щоби діла синоду по своєму наміреню повести. А які некорисні і неправдиві погляди витворювано тоді о нашім клирі і відносинах в конгрегації і у самого делегата, свідчать також ті звіти посла. В них мовиться дословно, що конгрегація і о. Часка уважали головним завданем синоду виховане і дисципліноване руського духовенства, котре під науковим, релігійним і моральним, а також політичним зглядом, все дає до бажання. (Im Wesentlichen wird es sich um die Erziehung und Disciplinierung der ruthenischen Geistlichkeit handeln, die, wie behauptet wird, in scientischer, religiöser und sittlicher, ebenso wie in politischer Hinsicht, alles zu wünschen übrig lässt). Про те — мовиться в звіті дальше — признали конечним основане малої семинарії, щоби будучим кандидатам богословія дати потрібне підготовлене. Але й вищі семинарії мусять бути до основ відновлені; а в сім ділі покладається надію на поміч Василіян, котрих реформа під проводом Єзуїтів мала зробити вдоволяючі

¹⁾ Письмо посла Реведтери до гр. Кальнокого з дня 29. січня 1889, ч. 4, С.

²⁾ Письмо міністра бар. Гавча до гр. Кальнокого з 11. лютого 1889, — і письмо посла до гр. Кальнокого з 26. марта 1889, ч. 14, С.

³⁾ Письмо посла Реведтера до гр. Кальнокого з 6. липня 1891, ч. 21, А — В.

поступи¹). Світські люди рішучо виключені з синоду, з віймкою одного мужа (голови якогось брацтва), за котрим на основі практики давніх синодів вставляються єпископи²).

Опісля висказався ще о. Чяска перед другим австрійським послом п. Брандісом, що видить головну причину недисципліни гр. кат. клиру і пануючих в нім непорядків в тій обставині, що можуть перед принятем вищих священь женитися. Сей привілей зовсім усунути, не є вказане (*sei unthunlich*); але ограничити його в силі синоду. В тій цілі хоче він впливати, щоби жонаті священики були виключені з проводу і науки в семинаріях. Дальше наміряє предложить основане малої семинарії, щоби молоді хлопці, що бажають посвятитись станови духовному, привикали вже від молодості на стислу дисципліну і змогли на пізнійші літа підготовитись до підлягlosti і послуху³).

Ще мовиться в дипломатичних звітах послів, що о. Чяска хоче в переїзді задержатися на короткий час в Відні, відвідати міністра Гавча і польського міністра для Галичини Залєского, та ввійти з ними в довіренну звязь, *in vertrauten Verkehr*⁴). В посліднім же письмі згадується, що після львівського проекту малаби тайна що до висказаних на синоді слів вічно обовязувати⁵); однак в Римі змінено цю точку і поставлено, що після практики вселенських соборів має тайна задержуватися лише до часу потвердження синодальних рішень. (*Nachdem aber hier, auch bei den ökumenischen Concilien der Gebrauch vorlag, dass das Geheimniß nach der Sanctionirung der Reschlüsse in jeder Richtung gehoben war, so wurde das Program auch in diesem Sinne geändert*)⁶).

Наши примічення. З цих довірочних урядових звітів показується наглядно, як живо інтересувався польський намісник гр. Казимир Бадені ділами нашого синоду і як пильно заходився через австрійські міністерства і їх посла в Римі, щоби впливати в римській курії на хід синоду по інтересам польської політики. І так старався найперше о відложені

¹) Письмо посла Реведтери до гр. Кальнокого з 6. липня 1891, ч. 21, А — В.

²) Письмо того ж посла до гр. Кальнокого з 16. липня 1891, ч. 23.

³) Письмо посла Брандіса з 11. серпня 1891, ч. 25, Н.

⁴) Письмо посла Реведтера до гр. Кальнокого з 16. липня 1891 ч. 23, — і письмо п. Брандіса з 7. вересня 1891, ч. 29. В.

⁵) Видно, залежало комусь у Львові вже наперед, щоби деякі справи, які на синод готовились, погребати в вічній тайні.

⁶) Письмо посла Брандіса до гр. Кальнокого з дня 7. вересня 1891, ч. 29, В.

синоду та якийсь пізніший час, відтак звертаючи
товариство наради духовенства в деканатах а надіть з єпис-
копських столицях, котрі (як згадало вище) могли візначити
віднести хосенність синоду, боячись, щоби збори духовен-
ства не піднесли перед надходячими виборами також горо-
жанського духа клиру і суспільності, — і не допустив до
участи в синоді світських представників, як се в давних ча-
сах бувало. А що вже говорити о тім, в якім чорнім і не-
правдивім світлі представлювано в конгрегації і перед на-
значеним папським делегатом стан нашого духовенства
і всого церковного житя! Настоятелі конгрегації розуміли
невластивість такого впливання польського уряду на наші
церковні діла, боялись збудити в галицьких Русинах яке
небудь підозрінє і боронились від того; але влізливі опі-
куни нездержувалися вести там уперто свою роботу даліше.
По желаню митрополита мав бути відпоручник Папи „при-
ятелем руського народу і не противником з'єдиненого об-
ряду“. А тимчасом настроєно конгрегацію і самого делегата
в такий спосіб, що бачів наше духовенство в найгірших
барвах: що оно підлягає русофільським і схизматицьким
впливам, що „під науковим, релігійним і моральним, а та-
кож політичним зглядом, в се дає до бажаня“, що в нім
„брак дисципліни, підлягlosti і послуху зглядом епископів“.
Навіть впоєно (очевидно з польських кругів) в делегата
увірене, що „головною причиною мнимої недисципліни
і пануючих в нас непорядків (!) є та обставина, що наші
священики можуть перед принятем вищих священь жени-
тися, отже треба сей звичай обмежити“. Словом: папський
делегат, виїжджаючи на синод, уявляв собі наше духовен-
ство спірою якихсь ворогів церкви, дикунів, крайних неуків,
безвірків і под. !

Але скажім об'єктивно, чи були ті інформації вірні
і правдиві? Не лишень ми, але й вся польська суспільність
в краю признавала се, що наше тодішнє духовенство ви-
значалося образованім, характерностю і високо моральним
житем, так що й нині говориться загально, в народі і са-
мім клирі, що оно стояло вище від теперішнього. Се зро-
зумів скоро і сам делегат, коли зійшовся на синоді з на-
шими священиками і пізнав їх близше. Він й висказувався
перед еп. Пелешом: „Я бачу, що ваші священики дуже ін-
телігентні, образовані і очитані в св. письмі, але... Й уперті“. (Розумів: уперті в бороненю своїх прав). На те відповів
єму епископ з думою: „такі є всі мої священики“.

А що до дисципліни і послуху, то залежить від того,
як річ понимати. Ми скажемо, що в тодішнім нашім клирі
панувала родова священича амбіція і глубоке почутє, що

они є учениками і слугами Христа, та помічниками своїх архієреїв в божім винограді, — а за сим сповняли свої обов'язки з ідейного мотиву, для служення Богу, а не для низької вподоби людям. До своїх архієреїв відносилися з правдивою почестю, постоючи всюди за їх повагою, але заразом шанували й своє достоїнство. Послух був правий і розумний, а не рабський. З другого боку відносились також архієреї з поважанем до духовенства і старалися моральну єго силу як в нім самім так і в народі піддержати. І гадаємо, що таке відношене було саме відповідне і достойне для духовного стану і єго посланництва.

Може бути, що деякі західні або монаші круги бажали бачити наше духовенство в іншім виді: без власної волі і суду, а сліпими послушниками настояителів. Однак такий клир був би в наших відносинах крайно невідповідний. В нас мусять бути священики не лише совершителями богослуження, але й благорозумними пастирями і горожанами. Дальше, стоячи на границі католицької церкви і виставлені на можливу політичну небеспеку мусять визначуватись власною свідомістю, щоби в люті времена (коли не стало би може й владик) змогли також самостійно постояти за своє стадо і церков. Лиш такі мужі можуть сповнити тут своє завдане і зискати повагу у суспільності.

Проби автократизму видали у нас не добре овочі. З одного боку проявилась думна самоволя, ярка несправедливість і понижуване клиру; а у частини духовенства упадок характерності, лицемірство, раболіпність, а то й низьке дочошицтво одних на других, — котрі понижили в очах суспільності духовний стан і підкопали повагу й самих настояителів. Від такої дисципліни і виховання клиру сохрани нас Господи!

II.

Події на львівськім синоді р. 1891. Боротьба проти целібату.

По довших приготуваннях зібралася вкінці синод в днях 24. вересня до 8. жовтня р. 1891. В синоді взяли участь: папський делегат, архієпископ Августин Часка, митрополит др. Сильвестер Сембратович, перемиський епископ др. Пелеш, станиславівський епископ Юліян Куйловський і 156 священиків з всіх трох дієцезій (львівської, перемиської і станиславівської), а то відпоручники деканатів, доктори і професори богословія, представники капітул і монашества, та деякі інші священики покликані з особистого вибору епископів; а зі світських людей сеніор львівської Ставропігії, др. Ісидор Шараневич. Всім учасни-

кам синоду була з сторони Риму запоручена свобода слова і ділане після власної совісти, а заразом незайманість і непротивічальність за становище занимане в синодальних справах.

Як вже висше сказано, не могли назначені предмети обговорюватись попередно на деканальних конференціях, а укладались в єпископських канцеляріях. Так приступали деканальні відпоручники до розсудження предложених ім справ без відповідного підготовлення, не мали досить часу до основнійшого їх розбирання, а через те не могли досягти кращих результатів. Обради велися в поодиноких комісіях, а приняті там точки приходили відтак на повні засідання синоду, що відбувались в семинарицькій церкві під проводом єпископів, а вкінці проголошувалися як синодальні ухвали прилюдно в престольній церкві св. Юра.

Та коли робота в синоді в ріжких комісіях на добре розвелася, почали кружити між синодальними отцями непокоючі чутки, що в постановах о семинаріях коїться щось недобого. Затріожені отці стали отже домагатися предложення тої часті, і одержали по часі від митрополита проект, внесений ніби з волі Риму, який вводив в нашім клирі загальний целібат. В сім проєкті наводились поперед слова св. Ап. Павла „не оженивыйся печется о Господнъхъ, како угодити Господеви: а оженивыйся печется о мірстъхъ, кало угодити женъ“, а по такім осудженню подружя поручався дальше як висновок того всім духовним кандидатам безжений стан. Се впало нагло і зовсім неожидано, та порушило всіх отців до крайності. Тут же ходило о резигнацію зі старинного права, з котрим наше духовенство і народ від віків зжились, і яке нашій церкві і суспільності через тісну звязь родинного духовенства з вірними приносіло з давен давна неоцінені прислуги. І ми мали нараз і без ніякої причини відрікатись того права, мали довільно вирваними словами св. Павла самі осуджувати наше теперішнє родинне житє, пятнувати єго злім і неугодним Богу, та вводити установу, котра виверталаби у нас весь дотеперішній порядок і могла на церков і народ нанести небачисливі наслідки! Не дивно, що на сей проєкт зірвалася серед отців страшна буря. А треба знати, який цух огортає тоді весь наш клир і отців синоду! Се були мужі, що дорожили над все своїм обрядом і єго правами, що вийшовши з давніх священичих родів мали високе почуття свого священичого достоїнства, та визначалися сильною характерністю і незломною станововою солідарністю. І ся сильна фалянга отців рішилася від першої хвилі постояти як один муж проти піднятії затії і недопустити до ніякого вкорочення свого вікового права. Ся справа заняла всі уми, звер-

нула загальну увагу отців лиш на сю точку, і держа, в непреривнім напруженю через весь час синоду.

Поклик на слова св. письма, яких ужито в проекті, не представляв в очах синодальних отців стійного аргументу. Бож звісно було їм, що сі слова св. Павла були сказані в іншім наміреню, а відтак не віддавали повної науки Апостола, котрий в багатьох інших місцях тогож самого послання і глави позволяє вірним, а навіть поручає подружя. І так читається там: „Добре є чоловікові не дотикатися жени; але щоби охоронитись блудоділань, най кождий має свою жену, а кожда жена свого мужа. Я волівби, щоби всі люди були, як і я; але кождий має своє дароване від Бога, один таке, а другий таке. Я кажу вправді безженним і вдовицям: добре їм є, коли пребудуть, як і я; але коли не удержанеться, то най побираються, бо лучше є женитися, як розпалюватись. Як кожному Бог розділив, і як кождий призваний від Господа, так най ходить... Хто жениться, добре творить; але хто не жениться, лучше творить... О дівах приказу Господнього не маю, але даю мій совіт (раду)“. З окрема що до єпископів і пресвітерів пише сей Апостол до Тимотея: „Епископ повинен бути муж одної жени“ (3, 2), „діякони най будуть мужами одної жени“ (3, 12); а Титови пригадує, щоби постановляв присвітерів, „коли котрий є муж одної жени“ (1, 6). — Всім отцям синоду було отже ясне, що наведені в проекті слова св. Павла були лише тенденційно вирвані і не відповідали повній науці того Апостола в тій справі.

В тім зворушеню вислали зібрані отці найперше петицію до свого єпископату з просьбою, щоби ту справу ухилено і зовсім не тикано на синоді. Але митрополит, в якого секретаріяті зложено сю петицію, не предложив її (як се небавом виявилося) другим архіреям; а для успокоення умів впевняв через своїх близьких, що єго предложене не вводить загального целібату, не забороняє подружя, а наміряє тільки збільшити число безжених священиків. Однак таке пояснене не могло нікого вдоволити, бож міро-дайні були тут не летучі сліва, але писаний трівкий документ, що мав увійти в постанови синоду.

Перша депутатія у папського делегата. Не одержавши відповіди від митрополита, вислали синодальні отці депутатію, зложену з оо. Василя Чернецького (пароха з Сільця), Йосифа Крушинського (пароха з Селиск) і Івана Негребецького (пароха з Залісся), до папського делегата о. Часки, щоби розвідати, як мається діло з целібатом, чи справді оно через св. Отця заряджене. Та о. Часка заявив їм: „Св. Отець нічого мені в сій справі не поручав (Sanctis-

js Pater nihil mihi in hac re commisit); в Римі вказано, що потрібні інформації одержу в віденській нунціатурі, а там дізнявся, що головним предметом обрад синоду має бути предложене на введене загального целібату; після того гадав я, що отці хочуть зробити се з власної і щирої волі, як зробили се в посліднім часі другі восточні церкви (!?), і дуже здивувався, коли найшов тут так острій спротив; я буду особисто стояти за целібатом; впрочім (казав він) не ходить тут о много, а тільки о принятіє слів св. Павла „оженивый ся печется о мірстѣхъ, како угодити женѣ“, на котрі мусите згодитися, бо се суть слова св. письма, — бо колиб ви не вірили св. письму, то булиби еретиками“. Наші депутати відмітили: що священичі подружя є канонічним правом східної церкви признані і через Рим при заключеню унії потверджені, що ми маємо обовязок з огляду на нашу місію на сході боронити сего права, і що на зміну сего права не згодиться ні духовенство ні народ, — а що до наведених слів св. письма дали річеву і рішучу відповідь: що крім св. письма є ще повага церкви, бож сказано, що „і св. письму не вірив би я, коли не заставляла би мене до сего повага церкви“, а та повага учить, що наведене місце св. письма о дівстві не містить закона Христового, але совіт, — а совіти не обовязують, а тільки вказують дорогу до більшої совершенности. По такій репліці не вдавався вже делегат в богословські доказування, а обстоював лише уперто, щоби конечно приняли згадані слова св. письма. На все те заявили депутати: що зателеграфують до Папи, що єго делегат закидуючи їм еритичність знаважає їх правіре, доказане через тільки століть перед Апост. Престолом, а накидуючи їм своє предложене допускається насильства над синодом, що при такім стані річи опустять отці синод і відвічальність за се впаде на папського делегата. На ті слова присмирнів делегат і завіряв на ново, що св. Отець нічого єму в сій справі не поручав, а дальше вговорював в депутатів, що можуть приняти яку схочуть ухвалу, щоби тільки містились в ній слова св. письма: „оженивый ся печется о мірстѣхъ“ і проч. (facite quatenus vultis propositionem, dummodo in illa continentur verba s. Apostoli Pauli: qui nubet...). З сим домаганем звертався делегат до кожного депутата з окрема і питав, чи згодиться на се; але всі три відповіли єму однодушно: „не можемо (non possumus), бо не лиш всі отці синоду, але і весь клір і нарід тому противні“. Делегат завважав ще вкінці, що коли би депутати сей уступ приняли, то зголовивши на се певно і весь клір, — а що до народа, вказав згірдним жестом (потягаючи пальцем по язиці і по під

горло), що він не має тут ніякого голосу і мусить все прияти, що єму дадуть.

З цієї авдієнції дізналися синодальні наглядно, що Рим не давав ніякого поручення на введене у нас целібату, а що ціла річ склалася в віденській нунціатурі. А тому, що було загально звісно, що в нунціатурі мали величезний вплив політичні кола польські, то стало всім отцям ясно, що вся робота була затіяна там через польські чинники. Дальше було видно, що митрополит ділав під пресією нунціатури і по її бажаню і волі вініс на синод таке предложене. І тому звернулося отрічене всіх синодальних проти особи митрополита. На него нарікали голосно, що він не обстоює прав нашої церкви, що податливий супроти наших противників, — а навіть посувалися до того, що закидували єму: що він зобовязався до введення целібату за одержану митрополичу мітру. Недовіре зросло до того степеня, що отці побоювалися, щоби при різкій опозиції духовенства не було предложене митрополита, без порішения комісії і повного засідання, проголошене ним яко ухвала синоду.

По середництво епископа Пелеша і його проекту. В такій критичній ситуації, коли доходило майже до розбиття синоду, вдався в справу перемиський епископ др Юліян Пелеш. Він, походячи з церковної родини і вихованний в духу нашого клира і народа, поважав родинне життя священиків і був противний внесенному проектові зарадьного целібату. Він й став отверто по стороні клиру, а знаючи видно деякі закулісові тайни, перестерігав синодальних, щоби не ишли на ніякі уступки, бо всяка уступка буде лише вступом до целібату. Для поладнання отже прикрої справи звернувся він до своїх довіренних дієцезан і запевнив їх, що не допустить до приголошення тієї ухвали, якої они побоюються (себто без порішения синоду), і на се дає їм епископське слово. Заразом заявив свою готовість, наколи отці на се згодяться, предложити їм під розвагу новий проект, на котрий сподіється пристануть. Отці згодились і того ж дня в неділю вечером (4. жовтня т. р.), передав їм епископ новий текст і обіцяв за ним постояти, наколи буде через величезну більшість отців принятий. Сей проект подаємо тут в вірнім відписі з задержанем тодішнього язика і правописи:

»Настояцій Синодъ провинциональный исповѣдуетъ твердо учение святой соборной католической церкви, что станъ безжennyй совершеннѣйшъ есть вѣдъ стану супружеского по словамъ св. Апостола Павла: «Оженившися добре творить, не женившися лучше творить». Но понеже дальше Спаситель у св. Матея говоритъ, что знати выгнити да выгнеститъ, потому

стать безженній яко совершеніїшій єсть только совітомъ евангельскимъ и не може нікому намѣтуватись з горы, а задя того Церкви свята супружество священиківъ восточнай Церкви всегда за законне и дозволене считала и считает, для руской католической же Церкви тое призволене и на дальнєе полишає, що укончивши богословскіи науки перед рукоположенемъ мають свободу по данной благодати Божої или женити ся или остати ся безженними, — потому настоящій Синодъ постановляє, щоби тое призволене и совершенна свобода на дальнє для рускої католической Церкви лишила ся и никому въ тойъ взглядѣ въ стороны настоятельства семинарій не давало ся наставанемъ жадне насилие. Свободно имъ лише есть изъ взгляда на оправданный пожитокъ и потребу рускої католической Церкви тыхъ, котріи заявили свое намѣрене остати ся безженними, въ тойъ ихъ святомъ намѣреню утверждати благімъ и розсуднымъ совітомъ, звертаючи однако ихъ вниманіе на слова Апостола, котрый говорить: »лучше есть женити ся, яль разжизнати ся«.

В сім проєкті піднесено з одної сторони докладну висшість дівственности і потребу церкви, щоби мала також добровільно безженній клир; а з другого боку зазначено, що безженність є лиш совітомъ евангельскимъ і не може нікому насильно накидатись, що церквауважала завсіди супружя восточних священиків за законні і дозволені, і що се призволене має по ухвалі синоду духовним кандидатамъ на дальнє полишились без ніякого в тім згляді насильства.

Синодальні отці приняли сей проєкт в віячності, а видячи прихильність єпископа оправдувались перед нимъ, що не звернулись з сим ділом відразу до него, вказуючи, що в сій справі внесли петицію до єпископату, а не одержавши ніякої відповіди, не хотіли ему накидатись. На се здивувався єпископ і заявив, що про ніяку петицію нічого не знає. І тут показалося, що митрополит задержав петицію у себе і не подав її до відома другим архієреям! Се подражнило відпоручників і один з них (о. Михайло Матковський з Горожанни) виявив перед єпископом отверто: що між отцями Йде голосна бесіда, що митрополит форсює на синоді целібат як приняте зобовязання за мітру. Єпископ змовчав на те, а поручив відпоручникам звернутися з новим проєктом до папського делегата.

Друга депутатія у папського делегата. В сій депутатії взяли участь оо. Василь Чернецький, Іван Негребецький і (замісто хвилево неприсутнього о. Крушинського) Михайло Матковський з Горожанни. Папський делегат, прочитавши проєкт, зачав річ від того, що згодиться з всяким предложенемъ, коли будуть в нім слова св. Павла з 1. листу

до Коринтян, гл. 7, ст. 32—33. На се відповіли відпоручники, що се сталося в новім предложеню словами: „оженивыйся добръ творить, а не женивыйся лучше творить“ і „лучше есть женитися, як разжизатися“ (розпалюватись), а дальше реченем Христа „могій вмѣстити, да вмѣстить“, і що на сі слова згодяться отці радо, бо они відповідають предметови і повній науці Христа. Але делегат постоював дальше на своїм і напирав конечно, щоби приняли слова: „не оженивыйся печется о Господнѣхъ, како угодити Господеви, а оженивыйся печется о мірстѣхъ, како угодити женѣ“¹⁾ Наші замітили, що годі домагатися від жонатого духовенства, щоби оно само засвідчило, що служить не Богу, а світови і жінкам. Але він таки вговорював, що се буде великим добром для нашої церкви; що латинники не мають нас досі за повних католиків задля жонатості клиру; що все діло залежить від відпоручників, бож і митрополит казав єму, що „клир годиться на целібат, а противиться лиш зникаюча часть“. На се відповіли відпоручники рішучо: „Ми сказали вже при першій авдієнції, що за нами стоять всі синодальні отці; нас прислав сюди епископ Пелеш з сим новим предложенем, котре єдино може бути приняте“, і закінчили висказом: „ми не можемо накладати на наших наслідників ярма, якого не несли самі“. Та тут вирвались з уст делегата, начеб на розраду в будучій безженності клиру, дуже прикрі слова, котрих не хочемо тут повторяти, а які тяжко обиджали наше високо моральне духовенство²⁾. Наші відпоручники зірвались на те і закликали з обуренем: „то за таку ціну має наш клир позбутися свого давного права на гідне пожитє в подружю!“ Делегат збентежився, а за хвилю прорік: „се був лишень жарт!“ Але відпоручники відповіли: „женатий клир в матерії так поважній таких жартів не знає; ми не маємо тут що робити; тут насилюється наша совість; ми внесемо зажалене до св. Отця, і опустимо синод“. І за сим вийшли з комнати.

На коритари стрінули відпоручники еп. Пелеша, що чекав на них і спитав: „що казав делегат?“ Они відповіли: річ зле стойть; сказав, що не пристане на пропозицію предложену Вашим Преосвященством, а на наш висказ, що не можемо накладати на наших наслідників ярма, якого не несли

¹⁾ Очевидно делегат напирав уперто на принятіє сих слів з тою укритою цілю, щоби, наколи не вдасться на синоді перевести ціле діло, отворити тим вступ до целібату на будуче.

²⁾ Дехто хотівби нині ті слова заперечувати. Але депутати повторили їх зараз по авдієнції перед епископом Пелешем і всіми синодальними отцями, так що були они всему синодови звісні. Впрочім жив ще один член тої „попутації“, о. Іван Негребецький, котрий міг би посвідчити.

самі, кинув нам такі обидливі слова...“ (і тут навели ті слова). На се закликав єпископ живо: „се не може бути!“ Та один з відпоручників відповів: „Преосвящений, взяли нас просто з під дверий і ми не мали часу порозумітись, — питайте кожного з осібна, що чув від делегата“. Тоді звернувся єпископ до кожного відпоручника з окрема і велів єму повторити і власний їх висказ, що спричинив відповідь делегата і його слова. По сім закликав зіритований: „То так! рано говорив мені що інше, а тепер робить інакше то я хиба заберуся з синоду!“ На се заявили відпоручники „просимо приняти до відома, що ми, ваші перемиські дієцезани, зробимо всі те саме, що зробить наш єпископ“.

По хвилі віддав їм єпископ предложене і казав, щоби ишли до митрополита і оповіли єму, що говорив делегат Часка. Однак відпоручники, не маючи довірія до митрополита, не похочували ити до него і заявили: що пійдуть сиба лиш на формальний приказ єпископа. На те усміхнувся єпископ і казав приязно: „то я вам приказую!“

Конференція депутатів у митрополита. Митрополит приняв відпоручників дуже вічливо, кажучи: „но прецінь явилисьте у мене; чому так заострилися положене, чому так виступали проти мене, — можна було якось порозумітися“. На се відповіли відпоручники: „наші отці шукали порозуміння з початком синоду і внесли петицію до єпископату о усунене сего предмету з обрад синоду, — однак тої петиції недоручено єпископам, а се означало, що порозумінє є неможливе; ми приходимо тепер в так пізній порі лиш на приказ єпископа Пелеша і предкладаємо з єго поручення до глави II „О семинарях більших“ пропозицію клиру, яку отці синоду можуть єдино приняти; з цею пропозицією були ми вже у папського делегата, але він був їй противний; і коли єпископи не схочуть улекшти сеї справи, то треба буде хиба розійтися синодови“. На се спітав митрополит: чому ви мому предложеню так противні? Відпоручники відповіли, що отці подали причини того в своїй петиції до єпископату, перед хвилею же виложили їх о. Часі, а вашого предложеня ніяк не приймуть. А на дальші допити о причини сказали: „єслиби й ангел зійшов з неба і до вас говорив, то не дались би ви переконати“. Коли ж митрополит ще дальше наставав на подане єму причин, заявив один з відпоручників: що коли позволить, то мігбі се єму сказати лиш в чотири очи. (Тут мали на думці закид, що митрополит сповняє тим своє зобовязане за мігру).

В тій хвилі надійшов єпископ Пелеш і спітав, о чим бесіда. Відпоручники відповіли, що на приказ єпископа предложили митрополіті свою пропозицію, яку вже передім представили делегатови Часці; що митрополит питав їх

чому они противні *єго* предложеню, а они заявили на се, що моглиби подати єму ту причину лише в чотири очи. Та епископ знов вже про причину і для того поминув ту річ і предложив, щоби приступили до самої річи. Тоді подали відпоручники новий проект митрополіт і він став *єго* читати. При деяких уступах гриз уста, робив жести спротиву, — і що о. Часка приняв, видалось єму злим, а що тамтой відкинув, єму вистарчало. Після того взяв сам епископ Пелеш письмо, і держучи *єго* перед очима митрополита, водив пальцем по стрічках і говорив: „отсе є догма, — се згідне з зміслом св. письма, — се канонічно узnanе право сходу, — а се конклюзія, — і о що жходить?“ Але митрополит відпер: тут мусять стояти слова св. Павла з гл. 7; стих 32. На се зняв один з відпоручників предложене зі стола і заявив: „ми стоїмо при своїм, і нам не лишається нічого, як забратися з синоду!“ Після того відійшов митрополит в дальшу комінату і остався еп. Пелеш. Він задержав на хвилю відпоручників і беручи з собою нове предложене сказав: „завтра о 9. год. рано приїду до духовної семинарії і там в першій комісії буде рішатися справа“.

Пізною ночію вернули відпоручники до духовної семінарії, де чекали на них вже всі синодальні отці, і зложили звіт зі своєї авдієнції. Отці приняли той звіт з великим вдоволенем і рішили кріпко постояти за свою справу.

Прикра афера в комісії. На другий день рано (в понеділок, 5. жовтня) розійшлася вість, що епископ Пелеш не приїде на комісію. Одні казали, що хорий, — другі, що виїжджає до Перемишля, — а інші знов поговорювали, що деякі митрополичі прислужники ладяться виступити проти нему. Се викликало між отцями велике занепокоєнє і роздражнене. І дійсно, о 9. год. не прибув епископ, а те явився о 10. год. митрополит. Він почав промову про послух для настоятелів, бо ті дбають о добро їх душ; далі накинувся на молодших відпоручників, називаючи їх бунтівниками, що вели позакулісову акцію і зачерпнули своє знанє з протестанських книжок, а закінчив зазивом: „Мої архідієцезани, не слухайте бунтівників-молодиків, що водять вас за носи, але слухайте свого архипастыря, що хоче лише добра для нашої церкви!“ Ся промова збурила отців. Вже в часі бесіди, а саме на згадку про бунтівників, піднявся голосний ропт серед всіх членів, а зараз потім виступив о. Іван Негребецький, до котрого головно зміяли слова митрополита і запротестував проти нарушення запорученої папським декретом свободи совісти і незайманості на синоді. Він говорив: „Вчера грозив митрополит одному членові суспензією, а нині називає ваших відпоручників бун-

тівниками, молодиками, перенятими протестантизмом. І лише за те, що ми станули за нашим давним правом і спротивились насильному целібатові; а про старших сказав зневажливо, начеб не мали свого розуміння і давалися молодшим водити за носи. Однак скажіть, братя, сейчас; чи ми ділали в сій справі самі з себе і вас водили, чи противно ми робили лиш те, що нам старші отці поручали, складали перед вами звіти і питали о дальші вказівки?“ На се піднялися голоси всіх присутніх: „Так, се є справа всіх нас!“ — Та тут счинилося щось непредвидженого і дуже прикого. Се що відпоручники в приватній авдієнції лиш натякали митрополиті і готові були лиш за єго дозволом в чотири очі єму сказати, се проголошено явно. Серед загального роздражнення виступив о. Йосиф Крушинський з Селіск і виговорив митрополиті просто: „Сего не буде, щоби синод заплатив за вашу мітру целібатом!“ Жалкий був се образ. Митрополит поблід і не найшов слів, щоби той закид відперти, а тільки повторяв зломаним голосом: „Отці, я хочу добра церкви; я не можу показати вам моого серця“. По сім вийшов із засідання і відіхав домів.

По полуночі того ж дня, о 2. годині, приїхав єпископ Пелеш і під єго проводом пішли на комісії читання поставлених внесень. При офіціяльнім митрополичім предложеню о семинаріях розлягався по салі голосний шипіт і кашель, як ознаки спротиву. По сім відчитано внесене єпископа Пелеша і принято єго одноголосно.

Ухвала на повнім засіданню і прилюдне оголошене. Слідуючого дня, 6. жовтня у вторник, прийшла справа до остаточного порішення на повне засідане синоду. На нім були присутні: папський делегат о. Часка, митрополит, оба єпископи (перемиський і станиславський), всі отці синоду і сеніор Ставропігії др. Шараневич. Тут відчитано, для точного познакомленя всіх синодальних членів з трактованим предметом, протокол з засідання комісії і оба предложеня: упавше митрополиче і одноголосно приняте. Та позаяк в сій справі були два відмінні предложеня, то поставлено після регуляміну з сторони клиру речника для умотивовання комісійної ухвали і поручено се діло д-ру Йосифу Черлюнчакевичеві, вислуженному професору догматики і декану краківського університету. Виклад єго вийшов знаменитий. Він виказував в незбитий спосіб, як з боку доктрини, так і давних церковних канонів чесноту і красу священичих подруж, та конечність задержання сеї установи для добра церкви і народа. Ся річ була тим більше знаменча, що др. Черлюнчакевич в молодшім віку провинився був на сій точці тяжко перед духовенством; але видно в пізнійших роках пізнав свою молодечу похибку і радів тепер, що міг

на синоді надоложити нам заподіяну кривду і змити з свого імені давну пляму, що на нім тяжіла в очах рідного духовенства і народу¹). Всі члени слухали з захватом єго виводів, еп. Пелеш висказував при чільніших уступах бесіди півголосом своє живе вдоволене: браво, гратулюю вам о. доктор, хорошо! — а тільки митрополит завважав з пересердем: а чи тямите отці, що він вас давнійше о сім учив!

По духовних речниках зголосився до слова сеніор Ставропігії, др. Шараневич. Однак митрополит і делегат Папи спротивились, щоби світський забирає на синоді голос. Тоді впав др. Шараневич в істеричне розжалене і став кликати: „Ви хочете відібрать гр. кат. церкві одно з найважнійших її прав, хочете лягинізувати, загородити їй приступ до некатолицького сходу, відірвати клир від народу і обнизити єго моральну силу, яку дає єму споріднене з тисячами родин, — і за сим хочете мене і Ставропігію примусити, щоби ми на все те мовчали. І ось за тільки нашої собачої вірності така плата!“ — Всі отці, вже попередним бесідником зелектризовани, стали кричати: „дати єму голос! се справа не лиш церковна, але й загально народна!“ Після того уступив митрополит, папський делегат поучений о що ходить промовив: licet (себто позволяється єму говорити), і сеніор відчитав піднесеним голосом осторогу і протест Ставропігії, яко церковно управненої до оборони церкви і її вірних, що містили пять точок висказаних вже в попередніх єго словах, і закінчив: „сей протест на письмі складаю тут в присутності всіх єпископів і отців синоду, та жадаю впису єго до актів синоду і заховання оригіналу в тих актах“.

По деякій мовчанці забрав слово єпископ Пелеш і сказав: перечитане тут внесене першої комісії і боронене так світло — приймаю. За ним промовив єпископ Куйловський: приймаю. Всіх очі звернулись на митрополита. Він склонив голову ніби притакуючи, але не сказав нічого. Так закінчено на повнім засіданю ту справу, і мало піти ще прилюдне проголошене її в катедрі св. Юра.

¹) Др. Чєрлюнчакевич, скінчивши римську академію, виступав як професор доктрини на львівськім університеті в своїх викладах дуже неприязно і обидливо проти східної церкви, а вкінці назвав жени і діті наших священиків незаконними. Се обурило богословів, котрі походили понайбільше з священичих родин, і коли він в дні 13 мая р. 1864 входив до викладової салі, підняли крик „ехеас“ (вийди) і викинули за двері. На коритари же була зібрана громада світських академиків і обкідала єго яйцями Богословів виключено на якийсь час з університету, а дра Черлюнчакевича перенесено на краківський університет, де оставав аж до своєї емеритури. Там пізнав він близше духа наших сусідів, змінив відтак свій погляд і приноровився зовсім до нашого клиру.

Та хоч доведено се діло до щасливого кінця, то отші синоду не довіряли ще митрополит і побоювались, щоби при остаточнім проголошеню рішень синоду з проповідниці у св. Юра не була однодушна ухвала змінена, і щоби не втручену в ню слова I Кор. гл. VII, 32—33, о котрі головно велася борба. Тому слідили многі отці з текстом принятії синодальної ухвали в руці кожде слово говошене з проповідниці і зробили умову, що в случаю якої небудь зміни дадуть знак прочим отцям, а тоді всі отці синоду мали підняти оклик „се сфалшоване, протестуємо!“ і після того мали вийти з престольної церкви і без підписання синодальних актів опустити синод. Але до сеї остаточності не прийшло. В церков принесено (як ствердили зараз многі отці) вірний текст ухвали і проголошено її з амвона в правильнім укладі. Після того підписали отці на аркушах, розложених в церкві по престолах, синодальні акта і закінчили свої обради.

Всім отцям впав тяжкий камінь з серця. Они звели важку борбу о велике право своєї церкви, видержали єї проти сильного напору мужно і опускали синод з вдоволенем, що сповнили чесно свою повинність перед теперішним і будучим поколінням.

Але чи віра сих праведників справді сповнилася?...

III.

Епархіяльний синод у Львові р. 1897.

Сущні зміни в постановах синоду.

По довершенні першім синоді були приняті там декрети переслані в Рим для потвердження Апостольського Престола. Там залягали они через довший час, вернули до Львова аж в р. 1895, та зістали тут р. 1896 другом оголошенні. Після того мали скликатись в поодиноких дієцезіях епархіяльні синоди, щоби офіціяльно проголосити нові устави і ввести їх в жите.

Такий синод відбувся у Львові в днях 7. до 9. грудня 1897. На нім явилася части давніх членів, але прибуло багато й нових, котрі тих справ з попереднього синоду не знали¹⁾). Перед зібраними отцями станула відразу дивна

¹⁾ Новий склад синоду, з часті давніх і многих нових членів, пояснюється тим, що деканати не вибрали вже самі своїх відпоручників, як діялося за першого синоду, але предкладали трох кандидатів, з котрих Ординаріят скликував одного. Се заряджено тому, щоби — як виразився тоді один поважний львівський крилошанин — недопускати в синод опозиційних елементів, але спокійних і податливих людей. Станиславівський ординаріят пішов дальше і не жадав від

загадка, що в печатаних „Чинностях і рішенях“ синоду показалися деякі постанови зовсім відмінні, а то діаметрально протицві тим ухвалам, що були на попереднім синоді (р. 1891) через отців одноголосно приняті. Особливо удаляли сущні зміни в постановах о більших семинаріях, а то в справі подружя клириків і їх заручин, а дальше в титулі о виборі єпископів. Сі зміни викликали загальне огірчене зібраних отців і слушне занепокоєнє їх о будучу долю своєї церкви, як щоби такі самовільні річи мали й дальше доконуватись. Тому стали розважувати доконані факти і обдумувати способи, щоби права своєї церкви також на будуче забезпечити. Се було й головним предметом наших неофіціяльних нарад, котрі хочемо тут представити.

1. Змінена установа о священичих подружях і протест духовенства.

Передовсім заняла увагу синодальних отців загадкова зміна в титулі VIII, гл. II „о більших семинаріях“, що відносилась до священичих подруж. Вже попередно (гл. стор. 13) подали ми точний текст ухвали провінц. синоду о подружях клириків. А тимчасом в печатаних „Чинностях і рішенях Собору з р. 1891“ читається зовсім інша установа, а саме така:

»Синодъ сей вправдѣ крѣпко вызнае, что станъ безжennyй есть совершеннѣйшій отъ стану супружеского посля словъ Апостола: «не оженивыи ся нечется о Господиxъ како угодити Господеви, а оженивыи ся печется о мiрстѣхъ, како угодити женѣ, раздѣлися» (Кор. VII, 32—33). Понеже однакожъ церковь католика зъ важныхъ причинъ дозволяла и дозволяе, щоби клирики нашего обряда передъ рукоположенемъ, або поставленіи въ низшихъ чинахъ, мали свободу, посля благодати даной имъ Богомъ, або въ безженьствѣ завсѣгди перебувати, що було бы найлучше, або женитися зъ дѣвицею, Синодъ, признаючи сю свободу и полишаючи ю ненарушенюю. все таки здѣ взгляду на пожитокъ и потребу нашої церкви, упоминае настоятельвъ семинарій, щоби питомцѣвъ добре расположенныхъ до принятия безжества,

деканатів міякої пропозиції, а покликавав довільно угоднихъ єму людій. Се й було може причиною, що нові станиславівські відпоручники, не знаючи ухвал попереднього синоду, приняли зміну тих ухвал без застережень. Розуміється, таке обмежене прав духовенства було невластивим. Бо коли признано духовенству право до участі в синоді, то повинно оно також вибирати відпоручників після своєї волі; інакше не булиби се відпоручники духовенства, а хиба конфіденти ординаріятів. — В перемиській діецзії не скликувано зовсім єпархіального синоду, — може задля зміни на єпископськім престолі, а може й тому, щоби обминути протесту против змінених устав.

благосклонною и розумною радою въ той постановленю уде-
жували и утверджали¹⁾».

Коли порівнати сей проголошений текст з текстом ухваленим на синоді, то показується велика ріжниця. Там признавалася вправді висшість дівственного стану, а навіть поручалася тим кандидатам, що змоглиби се понести, — але з другої сторони пошановувалося також супруже жите, признавалося для богословських кандидатів дозволеним і лишалося їм повну свободу що до єго вибору. В печата-ній же і обовязуючій уставі осужувалося на самім вступі подружє священиків тенденційно вихваченими словами св. Павла „оженивыйся печется о мірстѣхъ, како угодити женѣ, раздѣлися”, — а коли й допускається подружє, то начеб тільки неохотно, як malum necessarium. Проти такого осу-джування священичих подруж виступили були отці на попереднім львівськім синоді як найсильнійше і не допустили до єго ухваленя; а тут побачили, що якраз се осуждене їх супружого житя найшло місце в проголошуваній тепер уставі.

Супроти такого яркого знахтования ухвали попередного синоду, а то й грозячої небезпеки введення колись на тій основі загального целібату, перед якою перестерігав їх в часі синоду епископ Пелеш, постановили отці виготовити сейчас свій протест і внести єго на синод ще перед формальним проголошенем нової зміненої устави, щоби лишити на всі часи історичний і доказовий документ, що інша була ухва-ла отців синоду, а інша появилася опісля на світ. Сей про-тест, зложений до рук митрополита, гласить дослівно, в то-дішнім языку і правописи, так:

Ваша Еміненціє Высокопреосвященный Архієрею! Смирен-
ійше підписаній, члены Синода дієцезального львівского,
подчиняющи сѧ сыновскимъ послухомъ рѣшенямъ Собора
провінціональнаго зъ р. 1891, котрій Апостольскій Престолъ
зволивъ ласково для добра нашої руско католицкої Церкви
потвердити, осмѣляютъ сѧ на руки Вашої Еміненції при про-
голошению Титула VIII, гл. II »О семинаряхъ бѣльшихъ«,
уступу 13, зложити въ семъ письмѣ внесене, яке тогды на
Соборѣ провінціональному въ першой комісії підъ президію
Преосвящ. Епископа дра Пелеша приняте а на повномъ засѣ-
данію духовенства однодушно апробоване зстало.

Внесене се, котре вповнѣ въпovѣдае поглядъ цѣлого руского
духовенства, було:

¹⁾ Чинности и рѣшеня руского провінціяльного Собора въ Гали-
чинѣ отбувшого ся во Львовѣ въ роцѣ 1891. Львовъ, 1896, стор.
216—217.

»Настоящий Синодъ провинціональный исконѣдусъ твердо учение святой соборной католической церкви, що станъ безжений совершиенійшій есть вѣдь стану супружеского по словамъ св. Апостола Павла: »Оженившися добрѣ творить, не женивши ся лучше творить«. Но понеже дальше Спаситель у св. Матея говоритъ, що »могій вмѣстити, да вмѣстить«, потому станъ безжений яко совершиенійшій есть только совѣтомъ евангельскимъ и не може нѣкому намѣтувати ся зъ горы, а задля того Церковь свята супружество священникобъ восточной Церкви всегда за законне и позволене считала и счetae, для руской католической же Церкви тое призволене и на дальше полишае, що укончившій богословскіи науки передъ рукоположенемъ мають свободу по данной благодати Божій или женити ся или остати ся безжennыми, — потому настоящій Синодъ постановляе, що тое призволене и совершенна свобода на дальше для руско католической Церкви лишила ся и никому въ тѣмъ взглядѣ зъ стороны настоятельства семинарій не давало ся наставанемъ жадне насилие. Свободно имъ лише есть изъ взгляда на оправданий пожитокъ и потребу руско католической Церкви тыхъ, котріи заявили свое намѣрене остати ся безжennыми, въ тѣмъ ихъ святомъ намѣреню утверждати благимъ и розумнимъ совѣтомъ, звертаючи однако ихъ вниманіе на слова Апостола, который говоритъ: лучше есть женити ся, якъ разжизнatisя«.

Осьм'ялемо ся Вашу Еміненцію смиренно просити о вселаскавшіе заряджене вписання висше згаданого внесеня въ протоколы теперѣшнього Синода діецезального.

Львовъ 8. грудня р. Б. 1897.

Іоаннъ Савюкъ. Адамъ Витвицкій. Михаїлъ Ясеницкій. Григорій Чубатый. Александръ Стефановичъ. Юліян Федусевичъ. Сидор Єзерський. Онуфрій Кунчевичъ. Володиміръ Филиповскій. Ігнатій Юхновичъ. Еміліянъ Пясецкій. Ст. Стисловскій. Андр. Дольницкій. К. Винтонякъ. Як. Вацькъ. К. Монцибовичъ. Залозецкій. Т. Горникевичъ. Г. Ярема. А. Долинський. Т. Величковскій. И. Гощовскій. Ю. Туркевичъ. Евгеній Громницкій. Іоанъ Гургула. П. Крайковскій. І. Кмицикевичъ. Дорожинський. Павель Свистунъ. В. Дорожинський. Кулицкій. М. Кульматицкій. А. Билинкевичъ.

Сей протестъ підписало 36 священиків (деякі назвиска пропущені в наших записках і для того тут не подані). І булоби іх далеко більше; але ми спішились, щоби внести протестъ перед проголошенемъ того критичного декрету, і не мали вже часу до зібраня всіх підписівъ.

Зміст протесту видастися може надто лелікатнимъ. Але на се складалися ріжні згляди: почесть для Апост. Престола, котрій не відаючи правдивого стану справи потвердив

предложений єму декрет, — а дальше грізний стан здоровля митрополита-кардинала, котрого острійший тон протесту міг був сильно зрушити і д'обити. Сей протест не був вправді на тім синоді прилюдно відчитаний, але він вийшов до актів синоду як важкий голос інтересованого синодального духовенства против знектовання ухвали синоду.

2. Установа о заручинах клириків.

В слідуючім уступі того ж самогого титулу „О більших семинаріях“ (VIII, 14) заборонено було на синоді вступати питомцям в супружій стан перед укінченем всіх богословських наук і перед відпущенем їх з духовної семинарії. Однак в оголошених рішеннях синоду побачили ми ще додаток не ухвалений на синоді: що ся заборона має відноситись також до заручин клириків, і то під карою усунення від приняття св. чинів.

Ми стверджуємо однак рішучо, що отці синоду сего додатку не ухвалювали і не булиби єго навіть при істній у нас житевій практиці допустили. Сей додаток походив очевидно з укритої тенденції посторонніх духів, щоби і тим способом утруднювати клирикам подружя, а за сим зискати більшу змогу до наклонювання їх в безженній стан. Однак така постанова була дуже невластива, а то могла деколи виходити й нелюдською. Возьмім житсвій приклад. Коли молодий клирик прим. по З. році богословія пізнав дівицю і зрозумів, що булаби для него найліпшою подругою, а дальше зміркував, що і она єму прихильна, то питаемо, чому не мігби їй свого наміру виявити? Колиби того не учинив, моглаби она в межичасі, не знаючи о єго намірі, віддатись за другого. І тоді булаби душа одного і другого зломана на все жите! І чиж булоби се по людськи? Справді, таку постанову могли підсунути лише скрайні фанатики, позбавлені всякого чуття і серця, не маючи іскри християнської любові! Впрочім освідчини клириків є лише приватним порозуміннем і не мають перед лицем церкви канонічної стійності; бож канонічними уважаються лише ті акти, що довершенні согам parochio praesentibus duobus testibus (перед парохом в присутності двох свідків). І по сій причині не роблено заручинам клириків у всіх наших дієцезіях ніколи — аж до станіславівської доби — ніяких трудностей.

Що ся постанова зістала в правила духовних семинарій додатково втручена, показує незручна і нескладна її звязь з прочим текстом, тай дивовижне мотивоване її. А саме кажеться там, що заручини зборонені тому, бо „бажанє подружя творить посвящене себе станови безженства що найменше невідповідним, а може такоже ненавистним“. Отже з одного боку дається в тім титулі точка 13. клирикам

свободу женитися, а тут в слідуючій точці мовиться, що бажане подружжя є у клирика невідповідним і шкідним! Очевидна противорічність і безмисл!

В сю точку не входили синодальні отці близше, одержавши від тодішніх архієреїв рішуче запевнене, що такі заручини не уважаються канонічними, і що дотичний уступ не буде мати у нас примінення¹⁾.

3. Нова установа о виборі епископів.

Здається, що з намаганням предложенем о целібаті вийшла в оголошених рішеннях синоду додатково ще одна некорисна для нас установа, а то нова норма при обсаджуваню епископств. (Титул VII, гл. III).

Як звісно, постановив замойський синод, що епископами можуть ставати лише монахи. Се перевели оо. Василіяни, котрі мали тоді в справах церковних рішаючий голос, щоби удержати епіскопії виключно в своїм посіданю²⁾. Однак за австрійської влади змінилися відносини; монашество втратило своє давне значінє, а виступило вперед світське духовенство. І від того часу почали за мовчаливою згодою римських папів поставлятись архієреями світські священики. Але ся справа потребувала ще законного управильненя; і тому порішено на синоді, що від тепер можуть бути вибирані епископами також світські священики, і то безженні або вдівці.

Постанова о виборі на епископів також вдівців відповідала давній практиці цілої східної і нашої церкви, котра завсе призволяла на поставлене епископами також повдовілих священиків. Що більше, наша церква приймала в епископи, згідно з словами св. письма, навіть женатих священиків, якщо їх жени вступили в монастир³⁾. Такими повдо-

¹⁾ Дехто з ригористів є тої думки, що пам'ять о нареченій спирається на клирика в наукі і приготованю до стану духовного. Але така думка є хибна. Пам'ять о нареченій буває завсе чесна, хоронить від злих страстей, котрі в тім віку будяться, а навіть піддержує не раз молодця в ревній праці, щоби міг здобути кращу будучіність. Знаменний хочби такий примір: До дра Юріка, бувшого гімн. катехита у Львові, прийшов раз старший ученик і спитав добродушно: "Отче, я залюбився; чи є се гріхом?" Катехит відповів єму приязно: "Добре зробивесь, тепер будеш порядним хлопцем", — значить: ідеальна любов ублагородняє молодість і є найкращою охороною від лихих спокус, на які молодий хлопець виставлений. Ісь так глядів на річ розумний і людський педагог.

²⁾ Dr. Julian Pełesz. Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom. II, стор. 439.

³⁾ Старі священики оповідали, що австрійський уряд хотів перед 100 роками поставить епископом ученого крилошанина, о. Михайла Гарасевича, автора книги *Annales Ecclesiae Ruthenae*. Але політичні противники підбурili його жену, щоби не годилася йти в монастир, і діло упало.

віліми єпископами були у нас ще недавно холмський єпископ Михайло Куземський і перемиський Константин Чехович. І се було дуже властиве. Бож повдовілі священики, що потрудились в душпастирстві, знали блище жите і потреби духовенства і вірних, і через се надавались нераз краще до єпископських чинів, як безженні мійські теоретики або монахи. І всі отці львівського синоду стояли в сій точці однодушно за вдержанем давної традиції, а навіть раділи з того, що обмежене замойського синоду буде вже раз й формально знесене.

Однак на велике диво всіх синодальних отців явилася опісля постанова іх зовсім змінена в оголошених і печатах рішенях синоду. А саме читалося там, що „синод заявляє... що від тепер могутъ бути на єпископство винесені також вибрані з духовенства мірського, зістаючі в стані безженнім“. Значить, синод (єпископи і духовенство) рішив однодушно, що єпископами можуть ставати також вдівці, згідно з давною практикою нашої церкви, а в проголошених рішенях сказано, що єпископами після ухвали (!!) синоду можуть вибиратись лише безженні священики. В який же спосіб і через кого могла та зміна без відомості синоду доконатись, се остало для всего нашого духовенства через довгий час загадкою. Та ми стверджуємо рішучо, що отці синоду такої установи не поставили і навіть не могли поставити, бо се противилосьби нашій давній традиції, тай було всім явне, що власне найкращий цвіт нашого духовенства находився тоді якраз в стані женатім або овдовілім. Очевидно тенденція сеї зміни була та, щоби спинити наших близьких братів, перенятих духом нашої традиції, від єпископських престолів, та попирати на них вихованків чужих шкіл, що вносилиби у нас чужого духа.

Наслідки сеї зміненої постанови далися скоро по синоді прикро відчути. Вправді вийшов ще перемиським єпископом священик-вдовець, Константин Чехович; але се сталося здається тому, що рішення синоду не були ще тоді формально проголошенні. Однак зараз по сім бажав митрополит др. Сильвестер Сембраторович поставити своїм суfragаном крил. Івана Чапельського,оловіка правого і дуже інтелігентного, але Рим спротивився тому — задля єго вдівства. І так мусів схорілій митрополит, не маючи відповідного кандидата між безженними, догарати без помічника. Подібно діялося при обсаді станіславського престола. З поважного жерела відомо, що рішаючий єпарх мав тоді на се становище відповідних кандидатів між повдовілими священиками і бажав одного з них предложити Апост. Престолови до затвердженя; але папа Лев XIII. спротивився тому задля синодальної постанови і вийшов хто інший.

І підібна шкода буде здається не раз повторюватись в нашім церковнім житю з некористю для церкви і народа.

4. Посинодальні конференції.

По синоді зарядив митрополит у себе від кінця грудня 1897 цілий ряд вечерів (конференцій), на котрих вибрані референти обговорювали ріжні внесення і справи, що були на синоді поставлені. На одній такій конференції держав з поручення митрополита о. Алексій Торонський, уляглий єго довіренник, реферат, в котрім боронив митрополичого предложення, вказуючи, що жите безженне духовних (а ми дадамо: монахів, а не світських священиків!) було віддавна в цілій грецькій церкві і на Русі як найбільше розширене, що нам здалосьби для потреб церкви більше безженних священиків, що апробована Римом устава є в сущності та сама, що проект о. Копистянського і повинна бути через духовенство радо принята. (Замічу, що референт називав в своїм викладі постійно синодальну ухвалу, мабуть для її призначення, проектом о. Копистянського. Очевидно, се було недорічним. Бо з чиєго небудь укладу той проект вийшов, чи о. Копистянського чи єпископа Пелеша, то всеж таки був він через отців синоду однодушно принятий і проголошений в престольній церкві св. Юра, а за сим перестав бути проектом якоїсь одиниці, а став ухвалою синоду). По сім рефераті забрали слово крилошанин о. Антоній Петрушевич і о. Стефанович, з видимим вдоволенем присутніх отців. О. Петрушевич, як історик, вказав на руську історію і на колишню борбу між клиром монашим і світським, та виразив побоюванє, щоби подібна борба не розгорілась у нас і в будучності між клиром безженним і жонатим. О. Стефанович заявив, що отці внесли представлене проти апробованого декрету о семинаріях з тою ціллю, щоби перед будучими поколіннями документно посвідчити, яке було в сій справі правдиве становище отців синоду, щоби будучі покоління, беручи сей декрет буквально, не толковали собі хибно, начеб ми супружества священиків лиш толерували, а всіми силами захваливали і попирали безженне жите, та щоби таке пониманє ріchi не служило на будуче основою до вводження у нас загального целібату. На наші заміти забрав вкінци голос митрополит і відкрив малий рубець з того, що було для всіх загадкою. Він сказав: „що хоч клир перевів на львівськім синоді свою ухвалу, однак він не міг на ню згодитися і заявив се відразу папському делегатови монс. Часії, а в наслідок того предложив Римови зз згодою папського делегата і других єпископів крім синодальної священичої ухвали ще й свій проскт, котрий вийшов посереднім між первісним предложенем і синодальною ухвалою духовенства,

не зміняє в нічім нашого давного порядку і повинен би клир вдоволити".

Однак для чого поставив він своє окреме внесене, чому і за чію спонукою обстоював в нім при доганних для нас словах св. письма, котрим весь клир так дуже противився, чому власне єго особисте внесене, а не однодушно ухвалене синоду одержало апробату Риму, і чому змінено синодальну ухвалу о виборі єпископів, — сего не пояснив і оно оставало для нас через довгі роки тайною.

Але писано є: „н'єсть тайно, єже не явлено будеть”...

IV.

Висвітленя до змінених ухвал синоду.

Представивши точний і вірний образ подій, що довершилися на обох львівських синодах (р. 1891 і 1897), хочемо подати ще деякі висвітленя тих справ, що в часі синоду були для зібраних там отців неясні і незрозумілі, а які опісля вияснилися.

Беремо передовсім справу обовязкового целібату, котра найбільше займала синод. Синодальні отці були увірені, що ся справа зістала в віденській нунціатурі (на котру по-кликувався папський делегат) через польські чинники піддана, бож знали, що ті чинники мали там великий вплив. Саме діло не було нове. Вже за давної Польщі підносилися нераз поважні голоси за введенем у нас целібату; але ті голоси не нашли тоді свого зреалізовання. Селянські маси находились в панщиняній неволі іуважались тільки польським інвентарем, над яким шляхтич мав неограничену власті. Тай не богато висше стояли духовні, що зовсім залежали від ласки дідича, котрих прозивано згірдно попами, а їх церкви синагогами. Сеі сірої маси не тикано тоді, бож не було в інтересі шляхти підносити їх в який нибудь спосіб. Знаменна була на ті відносини давна польська проповідка: *Pan Bóg stworzył popa dla chłopa, a plebana dla rana.* Однак за австрійської влади почали відносини змінятись. Австрійський уряд признав нашій церкві рівні права з латинською, подбав о образовані духовенства і о єго правне і матеріальне забезпечене, та за сим стало оно підниматись до вижини свого післанництва, а далі опікуватись повіреним собі народом. Праця поступала; а коли в р. 1848 одержало селянство особисту і земельну свободу, тоді обняло наше духовенство природно, як єдина інтелігенція, провід в політичнім і суспільнім житю свого народу. І сим стало оно дуже важним чинником в краю. Тепер отворилися польським політикам очі. Они побачили, що прогайнували корисний час давної Польщі, в котрій могли лекше повалити нашу церкву і націю. І тому взялись тепер горячково доганяти, що передше занедбали. Використовуючи деякі похибки в нашім розвитку, як русо-

Фільські прояви — котрі в браку національного вироблення у нас і безнастанної латино польської агресії не були дивними — представляли нас на віденськім дворі ворогами австрійської держави, а загарбавши на сім підкладі всю владу в краю, створили тут в 70. роках мин. в. ще окрему „народову організацію“ для переводження своїх плянів. При помочі сеї організації заводили всюди, хоч би для дрібних горсток латинників, польські костели, парохії і школи, щоби загортати через них як найбільше число української людніsti і її польщити. А вже особливу увагу звернули на наше духовенство, і намагались єго вплив і силу в народі ослабити. Думали слушно: „ударимо пастирів і розійдуться вівці“. І тут пішов цілий ряд плянової роботи „невидимої руки“ проти духовенства. І так віддано в р. 1883 реформу Василіян оо. Єзуїтам, значить тим, що за давної Польщі нанесли нашій церкві і народові найтяжші удари, — а по десяти роках знесено віденську семинарію і вислано наших духовних кандидатів до єзуїтської колегії в Інсбруку і збільшеної семинарії в Римі. А все те робилося з наміром, що найдуться може молоді люди, котрі переймуться там чужим духом, розібнуть в клирі давну єдність і однодушність, та стануть в своїм народі, може й несвідомо, сповнити їх пляни. І одним рядном в сій пляновій роботі було також нагле і для клиру несподіване предложене, видвигнене в львівськім синоді. на введене у нас загального целібату.

Ціль сего діла була ясна, з якою в ріжних часах й не скривалися автори. Наше духовенство представляло в народі одиноку незалежну інтелігенцію, котра звязана з собою тісно становими і родинними узами творила в народі велику суспільну силу. Поставлене по селях і жиуючи безпосередно з народом, мало оно не лишень саме, але і через свої родини великий вплив на душу народа, — вдавало зі своїх родин дуже значне число родової і національно свідомої інтелігенції, — а вкінці придержуvalо своїми родинними звязями при обряді і народі в значній мірі ще й світських інтелігентіз, котрі залежністю від чужих властів або через мішані подружжя могли часто для своїх пропадати. Словом, се була твердиня, котра не лиш церквою, але і своїм горожанським житєм була важною опорою українського народа, і яка серед вікових зліднів найбільше єго піддержала. І з сеї власне причини намагались наші противники вже від давна накинути нашому духовенству обов'язковий целібат, щоби розбити в нім давну родинну звязь, роздробити на люзьні і відрівані безженні одиниці, перервати єго природну і тісну лучність з народом і тим способом ослабити єго суспільну силу, а в дальшім наслідку знести з лиця землі весь український народ і церкву. І ось ціль

тої роботи! Що не вспіли довершити в часах давної Польщі насильством, взялись переводити на львівськім синоді підпольною інтригою.

Хвиля лучилась для сего діла незвичайно сприятлива. В Відни посідали тоді всемогучий вплив, в Римі мали свого кардинала, гр. Лєдоховського і других впливових краян, а в додатку обняв той кардинал саме перед синодом керму пропаганди для розширеня віри, від якої й наша церква залежала. І пішла робота на цілій лінії. Коли тільки порішено скликати синод, порушив польський намісник гр. Казимир Бадені весь урядовий австрійський апарат (міністерства і ватиканське посольство), щоби ослабити моральну силу синоду і достроїти єго діло до польських інтересів. Сю роботу доповняв в Римі знаменито кардинал Лєдоховський, котрий взявся кріпкою рукою до переведеня того, що було давною мрією польських політиків.

Ся закулісова робота була синодальним отцям цілком незвісна, а через се являлись їм многі річи, що виринали на синоді, незрозумілими і дивно загадочними. Але нині стоять ті справи вже прояснені. І наведена попереду довірочна кореспонденція дипломатичних органів кинула багато світла. А вже до решти відкрили нам се ревеляції важливих мужів, ще досі жиючих, котрі в часі синоду стояли близько особи митрополита Сильвестра і були втаємниченні в єго діла.

Так можемо нині вже рішучо ствердити, що плян заведення у нас загального і обовязкового целібату був за почином польських політиків через кардинала Лєдоховського на синоді накинений і форсований. Він перевів ту річ в пропаганді, дав відповідні вказівки віденській нунціатурі і напирав в своїх письмах на нашого митрополита, щоби поставив таке внесене на синоді. І на єго то настичиве домаганє рішився митрополит в послідній хвилі на те предложене, котре визвало проти него найбільше огірчене всого клиру.

Синодальні отці не розуміли сего поведеня митрополита і не могли собі того витолкувати. Він же походив з давнього священичого роду, завсе сочувствуав родинному житю священиків, витав наймилійше в кругах своєї священичої сім'ї. Всіх поражувала отже така противність між цілим дотеперішнім єго житем і предложенем на синоді. І досі не можемо сего ще вповні поняти. Може сталося оно тому, що був чоловіком благим і супроти висших кругів надто довірючим і уступчивим. Коли отже напирано на него з гори, з римських і державних кругів, не мав сили і відваги опертися їм і постояти за правами свого клиру. Може вірив в могутчість нашої давної традиції і думав, що нова

устава не удержанеться перед силою житя? А вже при остаточнім зредагованню через него посередної устави міг бути навіть певний, що з неї не вийде для нашого клиру ніяка шкода. Він й завіряв всіх, що давний порядок не буде у нас змінений. Та вже на всякий спосіб показався вельми поважній хвилі чоловіком слабим і виновним тих наслідків, які опісля у нас вийшли.

Однак синодальне духовенство виступило ціле без віймки, жонате і безженнє, в обороні свого права з такою рішучістю і солідарностю, яка приносить єму всяку честь і ставить его взором для всіх будущих поколінь. І супроти так однодушного становища годі було вповні перевести задуманого пляну. Тому взявся папський делегат вговорювати в отців, щоби згодились бодай на вставлені слів св. письма „оженивый ся печется о мірстѣхъ, како угодити же нѣ, раздѣлися“. Але отці синоду виділи в тих словах небезпеку на будуче, і перестерігані ще єпископом Пелешем (котрий видно знав закулісові заходи), відкинули сей проект і станули рішучо за своїм предложенем. І вийшла ясна і правосильна ухвала синоду, вирішена через двох єпископів і все духовенство, котра призначала вправді висшість безженнства, однак полищала духовним кандидатам повну свободу що до вибору стану, жонатого чи безженнего.

Та тут зайдло щось нечуваного.

Однодушна ухвала духовенства в справі священичих подруж і вибору єпископів, до котрої прилучилися два єпископи (отже більшість іх), яку проголошено в престольній церкві св. Юра і яку підписали всі отці синоду, була на всякий спосіб міродайна, і ся ухвала, а не інша, повинна була предложитись Апост. Престолови до потвердження. А се потверджене не могло бути сумнівне після того, що та ухвала була згідна з давніми правилами нашої церкви, принятими й через Рим при заключеню нашої унії. Але сталося зовсім що інше. Під впливом кард. Лєдоховського поставив митрополит Сильвестер вже по синоді крім синодальної ухвали ще своє особисте внесене, в котрім призначалося вправді на подруже священиків, але рівночасно й осуджувалося єго звісними словами св. письма, — дальнє змінив він на письменне жаданє кард. Лєдоховського (як знаємо се від довіренників митрополита) само властно ухвалу синоду о виборі єпископів, виключаючи в ній священиків-вдівців, — а вкінці вложив ще додаток з забороною заручин для клириків. — і вислав такі змінені установи до Риму. І префект Конгрегації, кард. Лєдоховський, предложив ті змінені установи, як синодальні, Апост. Престолови і узискав підступно їх апробату.

Ось в якій кузни кувалися постанови львівського синоду, — якою проворною інтригою заходилися наші вікові противники, щоби завдати тяжкий удар нашему духовенству і всему народові! І якби на глум поміщено ще на кінці печатаних „Чинностій і рішень львівського собора“ підписи всіх синодальних отців, начебто они все те ухвалили!

Та коли ми ще й на другім синоді (р. 1897) зовсім не догадувалися, як та річ могла скластися, подав вже в тиждень по сім синоді польський опозиційний орган „Monitor“, видно поінформований про закулісову роботу своїх родичів, характеристику тої події в статті „Posiew Badeniego na polu ruskiej cerkwi“ (ч. 49 з 15. грудня 1897). Виступаючи проти ріжним справкам тодішнього міністра гр. Баденього, порушив він також справу нашого синоду і писав: „Jednym ze znamiennych rysów polityki Badeniego było fałszerstwo. Fałszowano wybory galicyjskie, fałszowano regulamin rady państwa, czemuż by wyborcy politycy z góry świętojurskiej nie mieli sobie (roz. pід его впливом) pofałszować protokołów posiedzeń synodu prowincyjnego z r. 1897?! Wiadomą jest rzeczą, iż na jednym z posiedzeń wspomnianego synodu wniosek metropolitalny wprowadzenia celibatu wśród duchowieństwa russkiego nie tylko upadł, ale nawet w swej zmodyfikowanej formie — udzielenia przełożonym seminarystów russkich prawa wpływania na kandydatów stanu duchownego, aby wyświetcali się w celibacie, spotkał się z ostrą opozycją i upadł znaczną większością... Ciekawą więc jest rzeczą, gdzie taka transformacja nastąpiła mogła. W Rzymie — jest rzeczą wprost niemożliwą, bo przecież prawo kanoniczne nie daje kuryi rzymskiej mocy dowolnego zmieniań uchwał synodów prowincyjnych, — daje jej tylko prawo rewizji, czy w takich ustawach prawa partykularnego nie mieści się coś przeciwnego prawu powszechnemu, w którym też celu funkcjonuje osobna kongregacja „super revisione synodorum provincialium“. A skoro w Rzymie coś podobnego stać się nie mogło, więc...“ I вказує на Баденього. Нині стойте вже ясно, що на місци (коло митрополита) потрудились всій справі гр. Бадені і листовною дорогою кард. Лєдоховський, а в Римі виконав се діло кард. Лєдоховський.

Зі всого бачимо, що св. Отець не дав свому делегатові, як він се многократно заявляв, ніякого поручення на синод до введення у нас целібату. І се зовсім зрозуміле. Бо полішаючи зединеним східним церквам у всіх краях (в Семигороді, Закарпатській Україні, Югославії і др.) обрядові їх властивості, не гадав Апост. Престол вводити і у нас які nibudь зміни. Ціла та затія проти нашої церкви сковалася спеціально лиш на нашій області, на котру від давна йшов напір Польщі, і була виключним ділом польських політиків.

Очи то, використовуючи свій вплив в австрійськім уряді Римі, форсували ту річ всіми підступними способами в римській конгрегації і синоді, представили її в невірнім світлі перед Апостольським Престолом і осягнули вкінці свою ціль. Особливо треба тут жаліти, що польський кардинал Лєдоховський надужив свого високого становища в пропаганді і поваги Апост. Престола для своїх вузких націоналістичних цілей — з великою шкодою для інтересів католицької церкви на сході.

Сей фатальний польський напір на справи синоду відчували відтак прикро тодішні архієреї. Епископ Пелеш жалувався опісля перед о. Іваном Негребецьким словами: „ми (себто він і духовенство) зробили все, але оно було надаремне“. Тай митрополит виразився в р. 1895 про кард. Лєдоховського в розжаленю: „се був наш злий дух“...

З літератури синоду: »Целібат у Русинів. (Реведяції з львівського синоду р. 1891)«. Львівська часопись »Діло« ч. 219, з 4. жовтня 1911. Статя, написана визначним членом синоду, обговорює подрібно і вірно події на синоді.

V.

Наслідки синодальних змін і наші перестороги.

В перших роках по синоді мали ми в церковних спрахах спокій, та здавалося, що запевненя тодішніх архієреїв здійсняться і давній порядок остане у нас не змінений. Але духи, що заходились коло синоду, не спочивали і вели свою роботу дальше. З новим станіславівським владикою прийшов туди за окремим розрішенем о. Єремій Ломницький, Василіянин і фанатичний вихованець Єзуїтів, і став вводити в дієцезії новітній лад. А саме: місто давного дружного співділання епископа з духовенством поставив з одної сторони безглядний абсолютизм влади, а з другої безусловний і німий послух священства, а за сим взявся вже до постепенного вводження загального целібату в клирі. Се діло ведено зразутихо і непомітно, щоби не визивати більшого опору, але витрівало і послідовно. Найперше почали на семинарийських і священичих реколекціях понижувати родинне житє священиків; дальше відбирано від недосвідних молодців декларації, що остануть в безженнім стані, — а коли деякі по надумі відстали від того, узнавано їх безхарактерними і відказувано священня; виключувано з семинарії заручених; висвячувано алюмнів вже на 3. році, щоби вийшовши в світ не надумались на інше; а при кінці року 1920 проголошено в семинарії вже формально загальний целібат і візвано при кінці мая р. 1921 всіх кандидатів 4. року перед са-

мил іспитом до священь, — а коли деякі не могли ще рішились на безженьство, недопущено їх до іспиту і видалено з семинарії. У всіх тих случаях не помогли благання і плачі бідних молодців, — воля настоятеля була тверда і безмилосердна. І від того часу вийшов в станіславівській дієцезії фактично целібат — без згляду на противну постанову львівського провінц. синоду і навіть папських декретів, а саме папи Венедикта XIV „Etsi pastoralis“, де не заборонювалось нашим клирикам женитися, і другого декрету „Demandatum coelitus“, в котрім заказувалось, навіть патріархам і епископам, змінити що небудь в обрядах і звичаях грецької церкви.

Преосв. епископ підняв своє діло в переконаню, що причиниться тим до піднесення своєї дієцезії. Однак чи буде сим чином та ціль справді осягнена? Наш божий Спаситель ставив дівство високо, тай Апостол каже: що хотівши, щоби всі люди були такими, як він (значить безженними). І певно, хто може посвятитися всеціло божій службі, творить велике діло. Але не всі мають до того силу. Сам же Спаситель учив: „могій вмъстити, да вмъстить“, а св. Апостол пише: „каждий має свое дароване від Господа, один таке, а другий такое“ і „каждий, як призваний від Господа, так найходить“. Наслідком того поставив Христос всегдаше дівство не законом, а тільки совітом. А св. Апостол додав: що „коли не удержаться, то най побираються, бо лучше є женитися, як разжизнатися“. З сего виходить, що хто має дар і силу сповняти Христовий совіт, най єго сповняє; але хто не має того дару, най не береся.

Та питаемо, чи мали таке дароване многі клирики, що всіми силами відпрошувались від безженьства, а котрі до такого житя були приведені лиш насильно і проти їх волі? І вийшло таке, що они зовсім природно не удержалися і падали, і замість присвічувати вірному народові, стали єго соблазнити. І хто винний за се перед Богом: чи лиш они, чи й іх святитель? І чиж не було краще і без порівнання достойнійше для них перед Богом і людьми чесне супружє жите? Вправді видигнено там для розради сих нещасливих нову мораль „ти впадеш, але знова встанеш“, — але ся мораль (видіти певну небезпеку ійти в ню) противна моралі Христа і противна старосвітській моралі нашого народу, в котрого очах раз упавший священик остає сплямлений на все жите.

Однак почата в Станіславові проба стала на наших очах переходити і на другі дієцезії і семинарії. І так введено недавно за управи оо. Василіян обовязковий целібат в римській семинарії, де досі полішалася клирикам свобода¹⁾.

¹⁾ Так прим. о. Іван Коцюба, парох з Тисмениці, оповідав, що коли скінчив в р. 1868 семинарію в Римі, сказав єму кардинал-настоя-

Дальше пішла акція Й по других галицьких семинаріях; всюди піднято нині пильні заходи, щоби клириків всіми способами наклонювати до безженства. Сі зусилля спетрифіковано ще тим, що спільною ухвалою наших ординаріятів не приймається питомців, уступивших по тій причині з одної семинарії, в другі дієцезії. Вправді не проголошено ще там формально целібату, але він переводиться убічною дорогою тим, що священя уділяються лиш безженним, а відкаzuються довгими роками женатим клирикам, — і через це змушується бідних людей, що не мають з чого жити, приставати на целібат. Звідки йде сей напір, коли загал духовенства і весь народ тому противні, ріжні люди ріжно толкують. Але здається, що та сама невидима рука, що ділала в часі синоду в Римі, заходить там і нині — не для добра церкви, але для свого інтересу.

Однак ми затрівожені, що така робота готова в нищіні часі і обставинах нанести великі шкоди церковній справі, а то у внутрішнім нашім житю, дальше для діла нашої місії на сході, а вкінці і для будучої долі нашої церковної унії. Ми позволимо собі розібрать коротко ті небеспеки, і зачинаємо від грізного зворушення, яке настало по тій причині в нашій суспільноти, а то в нашім селянстві, духовенстві і в світській інтелігенції.

Що до селянства. Тут мусимо завважати, що кождий народ має свою вікову і традиційну психіку, якої не вільно нікому торкати без порушення єго душі. А такою цінністю був для наших сіл з давен давна родинний дім священика, єдиний інтелігентний пристанок, в котрім находила кожда сільська душа (мужик, жінка, діти) у всіх хвилях життя дружну пораду і опору. Без священичої сімії уважає наш селянин дім приходський якимсь недовершеним і недоладним. Замітний був про сі відносини висказ пок. крил. О. Чапельського о єго душпастированю на селі: „Як довго жила моя жена, двері мої хати через весь день майже не запиралися; що хвиля заходив хтось з села, до мене або до жени. А коли її не стало, моя хата зробилась безлюдною пустиною“. А дальше звикло наше село бачити в своїм душпастири завсідgi ідейний взорець родинного, а заразом й високо морального життя, з котрого училось своїх чеснот може більше як з проповіди. Під сим зглядом суть знов знаменні слова одного поважного Поляка, дир. Вімпелера в Кракова: „Ja znam kler i lud ruski w zachodniej Galicji, i znam też kler i lud mazurski. I powiem, że lud ruski (ро-

тель тої семинарії „я виджу, що ти не надаєшся до целібату; ідь до дому і оженися“. і він так зробив. Але тоді були люди!

зумів на Лемківщині) jest bardzo czułym na moralność swego księdza, i kler ruski «kix rzeczywiście pod względem moralnym wysoko. Mazur zaś stał się obojętnym na wszystko, co dzieje się w domu jego księdza». Oсь i причина, для яких наш народ radził u siebie священикам жонатим, a противний bezженним. I чи є оно в інтересі релігійности бути давний добрый порядок і заводити проти волі народа чужий для него і непевний лад? Народ буриться вже по сій причині, виступає явно проти церковних настоятелей, а в деяких сторонах проявляються навіть секти, яких досі у нас не бувало. I сей рух буде ще збільшатись з дальшим вводженем нового ладу. Ale се гра дуже небезпечна! Ми входимо в часи, коли по забраню церковних земель і по недалекім відка- заню пенсії народ буде сам становити о своїх священиках — отже годі йти проти мас пробоєм, а треба зіднувати їх християнською любовю і сповненем чесних їх бажань. Дехто числити може на поміч світської влади, але се хибний ра-хунок. Бож ся поміч не буде щира, — а відтак що буде, коли її не стане? Наша церква опиралася завсіди на душі народа і тим остоялася серед вікових бурь. I на сій основі довжна она й дальше опиратись, коли хоче спокійно і певно плисти у далеку будучність і сповнити своє завдане.

I в духовенстві йде велике невдоволене з причини нових заряджень. Особливо замітне се в станіславівській дієцезії, де нова реформа прибрала вже ширші розміри. Давно панувала в нашім клирі братня любов і єдність, що лучила єго тісно в божій праці. А нині зайшов там який розлам між клиром безженним і женатим. В безженних вмовляється в семинарії і опісля, що они совершеніші і висці, трактується їх при всяких нагодах з особливими зглядами, іменується їх «дорогими», уладжується для них окремі духовні реколекції, а то й створено їм осібну священичу організацію св. Йоса-фата. За те дається женатим священикам всюди відчувати, що они менше вартні. Особливо вражає тактика при обса-дженню лучших парохій. Від лютого с. р. уневажнено попе-редні конкурсні іспити і введено новий порядок: складання окремого іспиту при наданю кождої парохії. Сі іспити від-буваються в той спосіб, що при лучших парохіях женаті священики, хоч би як заслужені і спосібні, перепадають, а переходят усмотрені молоді целебси. I найлучші парохії, особливо по містах, надаються, на загальне здивоване, мо-лодим безженним, котрі й не мали ще часу положити біль-ших заслуг. По сій причині підносять старші священики го-лосні жалі, що они упосліджені і не находять за свою працю належного признання. З другого боку не виходить надмірне вивисшуване безженних на добро сих послідних. Bo хоч находяться між ними примірні мужі, що з посвятою

і смирностю віддаються свому званю, то стрічаються і інші, котрі через се вбиваються в порожну зарозумілість, не дають особливої праці і забігають лиш о висшу ласку. Такий стан не є корисний ні для духовенства ні для церкви, а особливо нині, коли треба нам, як найбільшого обєднана і сполученої спільноти праці.

І в других дієцезіях шириться в духовенстві невдоволене. Всі занепокоєні тим, що укінченим богословам відказується від довгого часу священь. Сі молоді люди вступали на богословіє з найкращим наміренем, що зможуть послужити св. церкві і народові, сповнили потрібні услівя, а тепер не приймається їх в духовний стан — лиш тому, що они женаті. Поважні депутатії деканів, вислані в сій справі до архієреїв у Львові і в Перемишлі, не віднесли успіху. І духовенство затрівожене, що і в них починається вже зносити давне добре право.

А що до світської інтелігенції. Она добре розуміє значінє родинного духовенства і бачить в нім головну опору українського народу. Она Й солідаризується в сій справі без ріжниці партій вповні з нашим священством і видить в замаху на наше давне право велику грозу для всого народа. За сим висказує она однодушно своє огорчене, що в нинішну хвилю, коли лютий корог тяжко нас гнете і коли нам треба найбільшого обєднання, висувається справа целібату, щоби вводити в нас ще більше розєданане і ослаблене. Але не досить, се негодоване звертається не лише проти місцевих церковних настоятелів, але починає ити й проти римських кругів церкви, підозріваючи, що такий напір іде з гори. А голос сеї інтелігенції може мати в масах народа в даній хвилі велике значінє.

Одним словом ціла українська суспільність стає нині однодушно за права свого духовенства. Міролайні церковні круги повинні тому поважно застновитись: чи вказане оно йти проти всого народа, коли не знаємо, чи є буде завтра.

Підірване нашої місії на сході. Наша галицька церква є найважнішою частию на сході, що зединилася з католицькою церквою. І коли підносишься не раз гаїка сполученя всіх церквей, то звертаються очі православного світа в першу чергу па нас з зачітом: яка наша доля при злуці з римокатолицькою церквою? Злавалосьби, що в виду того повинні би католицька церква відноситись з особливою опікою до нашої унії і старанно берегти сі прав. На жаль, положене нашої церкви було по всі часи дуже сумне. Хоч наші предки приступили давно до єдності з католицькою церквою, однак польсько-латинська церква йшла засдно з цілою агресією проти неї. Вправді озвивалися деколи з римського престола такі гарні поклики, як: *per vos spero orientem*

tem convertendum, але се були лиш слова; а в долині Йшла противна робота і розпучливі жалоби наших митрополитів і епископів до Риму оставали без ніякого успіха. Відносини змінилися значно за австрійської влади — завдяки правним і культурним установам тої держави. Наше духовенство і церква двинулися зногоу зі свого пониження, стали розвивати красну діяльність на полях церковнім і горожанськім, і звернули тим увагу наших православних братів на Україні, котрих церква стогнала в царськім ярмі. А за сим почались там будити симпатії для нашого клира і церковної унії.

На жаль, в Римі ніколи нас нерозуміли. Там не удержанувано навіть представника нашої церкви, котрий давав більш точні інформації про наші відносини. За те збиралось там зawsігdi богато наших противників, і за їх проводом гляділа римська курія на наші діла звичайно через противні нам призми. Не будемо вже говорити про давнійші річи, а вкажемо на деякі факти з послідніх часів. І так ішла в нашім краю в послідніх десятках літ горячкова пропаганда за громадним перетяганем наших уніятів в лат. обряд; та Рим на се мовчав. В часі львівського синоду дожили ми такої дивовижі, що на чолі конгрегації для поширення віри, від якої залежали тоді діла грецької церкви, поставлено противника східної церкви, польського кардинала, котрий так ворожко впливав на наш синод і викривив єго ухвали. А вже найприкріший образ представила нам послідна десятка літ. По першім погромі Росії і по занятью багатьох українських земель через австрійсько-німецькі війська р. 1915 звернулися симпатії всеї України до нашої церковної унії, яка жила ще в добрій їх памяті. З ріжких сторін, а саме з Холмщини, Волиня і Поділля зверталися численні православні громади до наших галицьких ординаріятів з проосьбами о присланні їм уніятських священиків. І отиралися найкращі вигляди на поширені унії там унії. Наслідком того звернулися всі три наші ординаріяти до римської курії з горячою просьбою о привернені унії в Холмщині і Волині; а один наш єпарх писав в своїм розжаленю, що колиби Рим не вволив сему, то хиба не йшлоби єму о зединені всіх християн, а о златинщені їх. Тай галицьке духовенство, злучене в товаристві св. Павла, представило в широкій меморіалі римському Престолові і австрійському урядови величезне значінє поширення унії на українських областях як під зглядом церковним так і міжнародним, та молив о попиранні сеї справи. Але всі представлення були надаренині. І Рим і Відень дали опануватись польським кругам, котрі в вузкім і короткозорім своїм інтересі завзялися не допустити в ті області церковної унії. І красна та хвиля, яка ледви чи вдуге повториться, минула марно.

Але не тілько знехтовано там симпатії української людності для унії, але навпаки зроблено все, щоби чувства сего народу ще зразити до католицької церкви. Вкажемо лише на такі факти з послідного часу: мимо усильних просьб багатьох громад в Холмщині і Волині не позволено виїхати туди нашим уніяцьким священикам; не допущено висвяченого луцького єпископа до обняття єго престола; піддано там уніятів (чого досі ніколи не бувало) під юрисдикцію польських єпископів, котрі сповняють свою владу в той спосіб, що забороняють туди вступу нашим священикам і відправи нашого богослуження; а в послідних роках загорнули сотки православних церквей під позором, що були колись уніяцькими, — однак не вернули їх уніятам, а перемінили многі з них на польські костели. Все те страшно обурило весь православний світ не лише проти заборців, але й проти католицької церкви і Риму, та різко заострило відносини зі східними народами. Таким способом нетільки знівечено там недавну прихильність до злуки з католицькою церквою, але й визвано ще найбільше огірчене проти неї. Безмірна се шкода, яку нанесено тим для справи св. церкви!

А що до нашої з'единеної галицької церкви, то найшлася она нині в тім положеню, що втратила через ріжні розпорядки і конкордати, заключувані між Римом і пануючими над нами державами, майже всі права, які колись посідала. Духовенство і народ не мають ніякого голосу при поставленню своїх єпископів, капітул, парохів і др., — всі ті права перейшли на чужі круги і виконуються часто на нашу шкоду. Особливо остала нам в живій і незатертій памяті та страшна гроза, що лютилася у нас по послідній політичній катастрофі, коли сотки нашого духовенства і тисячі народа були увязнені, мучені або й убивані, а їх майна брутально нищенні, і коли ніхто в світі не озвався за нами. І дивлячись на ту нашу долю пригадується подія, що склалася в 80. роках мин. віка в Krakovі. Там обходжено якусь більшу річницю, а на даній академії славив ректор університету гр. Тарновський римську церкву, що огортає всі народи і обряди з рівною любовлю і печалivostю. На те кликнув присутній професор Krakівського університету, др. Йосиф Черлюнчакевич, голосно: *п е г о (заперечую сему)!* А замітне, що се слово *кинув* муж, що був зразу римським фанатиком, а відтак приглянувшись прикromу положеню свого обряду дав в той спосіб вираз свому зболілому серцю. Такий голос „перечу“ несеся нині й від всего галицько українського народа на те трактоване, якого він з давен давна і до нині в церковних справах зазнає. І чи може такий стан загрівати до з'единення?

Але що найгірше, ми бачимо нині при всіх тих зліднях велику небезпеку для нашої церковної унії. З на-

годи вводження у нас целібату сказав недавно один поважний польський професор богословського факультету: „Не знаю, чи мисль введення целібату є в нинішнім часі щаслива; ми живемо на граници католицтва і православ'я; православ'є є тепер хвилево ослаблене, але оно представляє велику силу і вскорі знов піднесеся, — а тоді боятися треба, чи унія з целібатом супроти него удержиться!“ І справді, ми живемо в часах дуже непевних і не знаємо, що нам близька будущість принести може. Там за кордоном піднявся нині з наведених причин ворожий дух проти католицької церкви, і рівночасно поширилась автокефалія з принадним українським богослуженем, — а в нас знов проявляється в цілій суспільноті ярке негодоване за надуживане нашої церкви і накидуване їй чужих порядків. І до чого може се довести, коли політичні відносини змінилися? Певно, що прийде тоді до ревізії правних відносин з Римом, а саме до привернення давних прав і усунення ріжких річей, що в часах лихоліття вкрапились у нас. Зокрема перейде по давному правилу вибір єпископів і других церковних настіятелів на духовенство і заступників народу, поставлене парохів віддається у властиві руки, тай усунуться безповоротно всякі накинені практики і целібати, хочби як були спетрифіковані. Сила житя змете безслідно, що було у нас чуже і не-природне. Але поважні і церковні унії щиро преданні люди побоюються дуже, щоби діла не пішли тоді даліше, і щоби дратовані маси не сказали: не хочемо, щоби під покровом церкви господарили в нашій хаті всякі чужі люди і надуживали нашої церкви для своїх цілей.

З болем серця сказали ми тут деякі прикрай слова. Однак час грізний і ми уважали обовязком нашої совісти відкрити цілу правду. Найміродайні церковні круги добре розважать, як ім поступати, щоби добру і дуже важну справу нашої унії, на котру покладалось тільки надій, не запопастити.

У Львові, в дни св. Арх. Михаїла, 21. листопада 1924.

Свінценські-Ювіліти і б. члени львівських синодів:

о. *Александр Стефанович*
емер. професор релігії у Львові.
поч. член Ток. св. Ап. Паніза
і Укр. Педагог. Товариства.

о. *Григорій Чубатий*
пр.-кат. парох в Ступках.

о. *Евстахій Клоссевич*
висл. декан і гр.-к. парох в Пінзі. висл. декан і гр.-к. парох въ Ка-
лагаровцѣ.

о. *Корнилій Монцльбоенч*
висл. декан і гр.-к. парох въ Тарнавцѣ.

Як бувши членами львівського прв. синоду прилучасмої:

ювіліато о. *Антоній Бекідов*,
висл. декан і парох въ Тарнавцѣ.

ювіліато о. *Михаїл Пружанський*
б. превес ради повітової, висл. декан і парох въ Турці.

ювіліато о. *Тома Шумило*
конс. сон. і парох въ Курцівці.

о. *Теодор Борис*
гр.-кат. парох въ Хашеві.

о. *Іоанн Решетиць*
гр.-кат. парох въ Магорові.